

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра екології та
охорони довкілля

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу міста
Чорноморськ (Одеська область)»

Виконав студент 2 курсу групи МЕЕБ- 61
спеціальності 101 – Екологія
Діканов Юрій Андрійович

Керівник к.геогр.н., доц.
Колісник Алла Вікторівна

Рецензент д.геогр.н., проф.
Берлінський Микола Анатолійович

Одеса 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та аспірантської підготовки
Кафедра екології та охорони довкілля
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 101 – Екологія
Освітньо-професійна програма Екологічна безпека

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології та охорони
довкілля

Сафранов Т.А.
“ 29 ” жовтня 20 18 року

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Діканову Юрію Андрійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу міста
Чорноморськ (Одеська область)

керівник роботи Колісник Алла Вікторівна, к.геогр.н., доц.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ 05 ” жовтня 2018 р. № 271-”С”

2. Строк подання студентом роботи 10 грудня 2018 року

3. Вихідні дані до роботи - Інформація про кількість іноземних (в'їзних) відвідувачів, кількість зарубіжних (виїзних) відвідувачів (2013-2016 рр.);
- Дані про кількість внутрішніх туристів, кількість екскурсантів, середню тривалість перебування туристів, показники середньодобових витрат відвідувача протягом поїздки; - Інформація про обсяг туристського споживання, кількість суб'єктів в галузі туризму, коефіцієнти завантаження засобів розміщення (2013-2016 рр.); - Дані про кількість колективних засобів розміщення по містах та районах області і кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення по районах області за (2013-2016 рр.) надані Головним Управлінням статистики в Одеській області.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Охарактеризувати природно-рекреаційні ресурси Одеської області та міста Чорноморськ, а саме географічне розташування, клімат і природні екскурсійні об'єкти, курортно-рекреаційне господарство, ресурси історико-краєзнавчого туризму та ресурси культурного дозвілля і розваг;

2) Виконати розрахунок обсягів туристичної діяльності у м. Чорноморськ;

3) На основі методики інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України виконати інтегральну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу міст Одеської області (м. Чорноморськ, м. Ізмаїл та м. Білгород-Дністровський);

4) Розрахувати інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів для м. Чорноморськ, м. Ізмаїл та м. Білгород-Дністровський за 2013-2016 роки;

5) Виконати оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів м. Чорноморськ, розрахувати коефіцієнт рекреаційної цінності та проаналізувати отримані результати.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

– Гістограма розподілу колективних засобів розміщення по містах області за 2013-2016 роки (4 рис.);

– Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення за 2013-2016 роки (4 рис.);

– Позиціонування рекреаційно-туристичного комплексів м. Чорноморськ, м. Ізмаїл та м. Білгород-Дністровський на ринку рекреаційних послуг України (1 табл.);

– Результати розрахунку параметричних індексів та інтегрального коефіцієнту туристично-рекреаційного потенціалу (1 табл.);

– Оцінка рекреаційного потенціалу території (1 табл.).

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	немає		

7. Дата видачі завдання 29 жовтня 2018 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 5-х бальною шкалою
1	<i>Характеристика природно-рекреаційних ресурсів Одеської області та м.Чорноморськ, а саме географічного розташування, клімату і природних екскурсійних об'єктів, курортно-рекреаційного господарства, ресурсів історико-краєзнавчого туризму та ресурсів культурного дозвілля і розваг.</i>	29.10.18-02.11.18	90	5 (відмінно)
2	<i>Побудова гістограм розподілу кількості колективних засобів розміщення та кругових діаграм розподілу кількості розміщених осіб для міст Одеської області.</i>	03.11.18-11.11.18	90	5 (відмінно)
3	<i>Інтегральна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу міст Одеської області. Розрахунок показника стану регіональних рекреаційних комплексів та інтегрального коефіцієнта туристично-рекреаційного потенціалу для міст Одеської області.</i>	12.11.18-18.11.18	90	5 (відмінно)
	Рубіжна атестація	19.11.18-24.11.18	90	5 (відмінно)
4	<i>Розрахунок обсягів туристичної діяльності у м.Чорноморськ та аналіз отриманих результатів.</i>	25.11.18-28.11.18	90	5 (відмінно)
5	<i>Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів м.Чорноморськ для туристично-рекреаційної діяльності.</i>	29.11.18-01.12.18	90	5 (відмінно)
6	<i>Узагальнення отриманих результатів. Оформлення остаточної електронної версії роботи та передача її на процедуру встановлення ступеня оригінальності, відсутності ознак плагіату та складення протоколу і висновку керівника.</i>	02.12.18-05.12.18	90	5 (відмінно)
7	<i>Підготовка паперової версії магістерської кваліфікаційної роботи і презентаційного матеріалу до публічного захисту.</i>	06.12.18--10.12.18	90	5 (відмінно)
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90,0	

(до десятих)

Студент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Діканов Ю.А. Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу міста Чорноморськ (Одеська область).

Актуальність теми. Сучасний розвиток туризму, його перетворення на суспільно-значимий соціально-економічний феномен обумовлює особливу актуальність проблем ефективної організації туристичної діяльності і використання туристичних ресурсів.

Метою роботи є оцінка і аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу міста Чорноморськ.

Об'єкт дослідження – сукупність природних, історичних, археологічних, рекреаційно-оздоровчих і культурних ресурсів міста Чорноморськ.

Предмет дослідження – рекреаційно-туристичний потенціал міста Чорноморськ.

Методи дослідження. У процесі дослідження для розв'язання конкретних завдань використано загальнонаукові методи (узагальнення, порівняння). При обробці та аналізі вихідної інформації використані загальновідомі статистичні методи.

Результати дослідження. За методикою інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, було виконане позиціонування рекреаційно-туристичних комплексів м.Чорноморськ, м.Ізмаїл та м.Білгород-Дністровський на ринку рекреаційних послуг Одеської області; розраховані інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів та інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу. Вони кваліфікують місто Чорноморськ, як територію з найнижчим туристично-рекреаційним потенціалом. За результатами оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів та комплексної оцінки потенціалу території м.Чорноморськ встановлені посередні умови для розвитку рекреаційної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі вперше для міста Чорноморськ була виконана оцінка рекреаційно-туристично-потенціалу за методикою розрахунку обсягів туристичної діяльності та оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів міста. У роботі виконана оцінка рекреаційної цінності міста Чорноморськ.

Теоретичне і практичне значення. Виконана комплексна оцінка потенціалу території в місті Чорноморськ, а також розрахований коефіцієнт рекреаційної цінності міста.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, 11 підрозділів, висновків, переліку посилань (23 найменування) і 2 додатків на 4 сторінках. Робота містить 8 рисунків, 5 таблиць. Загальний обсяг роботи – 92 сторінки.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний потенціал, засіб розміщення, рекреаційно-туристичні ресурси, природно-територіальні комплекси, технологічна рекреаційна ємність.

SUMMARY

Dikanov Yu.A. Assessment of the recreational and tourist potential of the city of Chornomorsk (Odessa region).

Actuality of theme. Modern development of tourism, its transformation into a socially significant socio-economic phenomenon causes a special urgency of the problems of effective organization of tourism activity and the use of tourism resources.

The purpose .is a study and analysis of the recreational and tourist potential of the city of Chornomorsk.

The object of research. a collection of natural, historical, archeological, recreational, recreational and cultural resources of the city of Chornomorsk.

The subject of the research. recreational and tourist potential of the city of Chornomorsk.

Research methods. In the process of research for solving specific problems, general scientific methods (generalization, comparison) are used. When processing and analyzing the source information, well-known statistical methods are used.

Research results. On the method of integrated assessment of the tourist and recreational potential of the regions, the positioning of the recreational and tourist complexes in the city of Chornomorsk, the city of Izmail and the city of Bilhorod-Dnistrovsky in the market of recreational services of Ukraine was performed; calculated integral indicator of the state of regional recreational complexes and integral coefficient of tourist and recreational potential. They qualify the city of Chornomorsk as an area with the lowest tourist and recreational potential. According to the results of the assessment of recreational and tourist resources and integrated assessment of the potential of the territory of the city of Chernomorsk, mediocre conditions for the development of recreational activities are established.

Scientific novelty of the obtained results. In the work for the first time for the city of Chornomorsk was assessed the recreational and tourist potential in the methodology for calculating the volume of tourism activities and assessment of recreational and tourist resources of the city of Chornomorsk. In this work, the estimation of recreational and tourist resources of the city of Chornomorsk and the calculated coefficient of recreational value of the city are performed.

Theoretical and practical significance. A comprehensive assessment of the potential of the territory in the city of Chornomorsk is carried out, as well as the calculated coefficient of recreational value of the city.

Structure and scope of work. The work consists of an introduction, three sections, 11 units of conclusions, a list of used literary sources (23 titles) and 2 supplement on 4 pages. The work contains 8 drawings, 5 tables. Total amount of work - 92 pages.

Keywords: recreational and tourist potential, accommodation, recreational and tourist resources, natural-territorial complexes, technological recreational capacity.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	8
1. ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	11
ТА МІСТА ЧОРНОМОРСЬК.....	11
1.1 Географічне розташування, клімат і природні екскурсійні об'єкти	11
1.2 Курортно-рекреаційне господарство	14
1.3 Ресурси історико-краєзнавчого туризму	18
1.4 Ресурси культурного дозвілля і розваг	22
2 МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО-ТУРИСТИЧНО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ.....	29
2.1 Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності	30
2.2 Методика інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів	45
2.3 Методика оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів природно-територіальних комплексів	51
3 ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ.....	63
МІСТА ЧОРНОМОРСЬК ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	63
3.1 Характеристика показників туристичної діяльності.....	63
3.2 Результати розрахунків обсягів туристичної діяльності для міста Чорноморськ.....	68
3.3 Результати інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу міст Одеської області.....	70
3.4 Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів міста Чорноморськ	77
ВИСНОВКИ.....	83
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

ВТО – Всесвітня туристична організація

ДРТ – допоміжний рахунок у туризмі

ЗР – засіб розміщення

КЗР – колективний засіб розміщення

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і

культури

ПЗФ – природно-заповідний фонд

ПТК – природно-територіальні комплекси

РТР – рекреаційно-туристичні ресурси

РТП – рекреаційно-туристичний потенціал

СІКТА – стандартна міжнародна класифікація видів туристичної

діяльності

СТД – суб'єкт туристичної діяльності

СТП – структура туристичних потоків

ТРС – технологічна рекреаційна ємність

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток туризму, його перетворення на суспільно-значимий соціально-економічний феномен обумовлює особливу актуальність проблем ефективної організації туристичної діяльності і використання туристичних ресурсів. Основи туристичної політики закладені в міжнародних документах; Резолюції Римської конференції ООН по міжнародному туризму і подорожам; Манільській декларації відносно світового туризму; Хартії туризму і Кодексі туриста і інших міжнародних правових актах. Принципами міжнародної туристичної політики у своїй діяльності керується і Україна [1].

Пріоритетні напрями розвитку туризму визначені в Державній програмі розвитку туризму в Україні на 2002 - 2010 рр.: - оптимальне використання природних переваг географічного положення окремих регіонів і центрів за рахунок проведення ефективної транзитної політики; - охорона і відновлення національної природної і історико-культурної спадщини, дотримання науково обґрунтованих норм місткості рекреаційних туристських територій, реконструкція і впорядкування туристських об'єктів, збільшення привабливості національних і культурних видатних пам'яток за рахунок цілеспрямованої пропаганди; - оптимізація структури внутрішнього попиту шляхом розробки спеціалізованих програм розвитку транзитного, екологічного, етнічного, мисливського, спортивного, сільського, релігійного і інших видів туризму.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає: у створенні конкурентоздатного на внутрішньому і світовому ринках національного туристичного продукту, здатного з максимальною повнотою задовольнити потреби населення України; розширенні внутрішнього туризму і постійного зростання в'їзного туризму; у забезпеченні на цій основі комплексного розвитку туристичних центрів і курортних територій; збереженні і

відтворенні природного середовища і історико-культурної спадщини. Регіональна (локальна) туристична політика здійснюється в контексті загальної національної політики і в максимальному ступені зважає на специфіку туристської пропозиції і попиту, сучасний і прогнозований рівень розвитку туризму в регіонах і окремих центрах.

Метою роботи є дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу міста Чорноморськ.

Об'єктом дослідження є сукупність природних, історичних, археологічних, рекреаційно-оздоровчих і культурних ресурсів міста Чорноморськ.

Предмет дослідження – рекреаційно-туристичний потенціал міста Чорноморськ.

Для реалізації мети роботи необхідно виконати наступні завдання:

- 1) Охарактеризувати природно-рекреаційні ресурси міста Чорноморськ;
- 2) Обґрунтувати вибір методичних підходів для оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу;
- 3) Провести розрахунки показників обсягів туристичної діяльності для міста Чорноморськ;
- 4) Виконати інтегральну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу міст Одеської області;
- 5) Оцінити рекреаційно-туристичні ресурси міста Чорноморськ.

1. ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МІСТА ЧОРНОМОРСЬК

1.1 Географічне розташування, клімат і природні екскурсійні об'єкти

Одеська область, найбільша у складі України, розташована на південному заході країни. На півночі межує з Вінницькою і Кіровоградською областями, на сході - з Миколаївською. З південного і південно-східного боку омивається Чорним морем. На південному заході - межує з Молдовою і Румунією. Головна особливість географічного розташування області - її приморське і прикордонне положення. Широкий вихід в Азово-чорноморський басейн і до великих річкових магістралей - Дунаю, Дністра, Дніпра, Дону. Визначають її великі переваги в транспортно-географічному положенні [3].

Велика частина області розташована в Причорноморській низовині, в північну і північно-західну її частину уклинюються відроги Подільської піднесеності. Поверхня переважно рівнинна. Рівнина пересічена глибокими долинами річок, ярами і балками. Північна частина розташована в лісостеповій зоні України, середня і південна - в степовій. У ґрунтовому покриві переважають звичайні ґрунти і чорноземи. Природні степи розорані. Лісів мало, більш менш значні їх масиви є в лісостеповій зоні. Багато лісозахисних смуг. З географічним положенням області в Степовій і Лісостеповій природних зонах пов'язано її головне природне багатство - значні агровиробничі ресурси, а з приморським положенням - її потужний рекреаційний потенціал. Протяжність морських і лиманових узбереж від гирла Дунаю до Тигульського лиману перевищує 300 км [3].

Оскільки територія області сильно витягнута з півночі на південь, а південна частина омивається водами Чорного моря, кліматичні і природні

умови окремих її районів сильно різняться, що позначається на ландшафтній структурі. В цілому клімат Одеської області характеризується як помірно-континентальний, з недостатнім зволоженням, короткою м'якою зимою і тривалим жарким літом [4].

Температурний режим формується під впливом географічної широти і моря. Найбільш теплі місяці - липень і серпень. У прибережній зоні добові літні температури досягають 27° - 28°C, а в південних степових районах 36-38°C. Найбільш теплими є південно-західні райони (Кілійський, Ізмаїльський, Ренійський). Взимку переважає нестійка погода з частою відлигою і короткочасними похолоданнями. Тривалість зими збільшується від 56 днів в Ізмаїлі до 72 днів у Білгород-Дністровському. Мінімальні температури до -34 відмічаються в Любашовці і Саврані. Тривалість весни - 70-78 днів в приморських і 62-65 днів в північних районах. Закінчується весна по всій області в середніх числах травня. Осінь триває 70-75 днів на півночі і 79-88 днів на півдні. Перша половина осені відрізняється стійкою сонячною погодою. У другій половині сезону збільшується число похмурих днів, випадають опади [4].

Характерними для Одеського регіону є "повернення тепла", коли температура повітря значно підвищується. Помітно виділяються місцевими кліматичними умовами дельти Дунаю і Дністра, які характеризуються підвищеною вологістю повітря і зменшенням добових і річних коливань температур повітря [4].

Водні ресурси Одеської області представлені річками, озерами, лиманами і звичайно морем. На території Одеської області протікає 225 річок, які можна розділити на дві групи. Першу складають малі річки, режим яких цілком визначається місцевими фізико-географічними умовами. Витоки цих річок знаходяться на південних околицях Подільської і Південно-молдавської височин. Найбільш значними з них є: Когильник, Сарата, Кучурган, Великий Куяльник) [5].

Усі малі річки мають незначну протяжність, русла їх сильно порізані і пролягають по балках і ярах. Усі місцеві малі річки маловодні. Друга група - великі річки Дунай, Дністер, Південний Буг, транзитом протікають по території області. Їх гідрологічний режим не пов'язаний з природними особливостями області. Долини річок мають типовий рівнинний характер, за винятком деяких ділянок Південного Буга. Дунай займає серед річок Європи друге місце після Волги. Він протікає на крайньому південному заході області протяжністю 144 км. дещо вищий м. Ізмаїла Дунай розділяється на два основні рукави: Кілійське і Тульчинське гирла. Дністер - одна з найбільших річок південного заходу Європейської частини України. Він бере початок на північних схилах Карпат і впадає в Дністровський лиман. Загальна довжина річки 1410 км, з яких на Одеську область доводиться 45 км. Від Дністра відділяється рукав Турунчук (Швидкий Турунчук) завдовжки близько 70 км. Тече він паралельно основному руслу і в просторі між Дністром є плавняні, які заросли очеретом. Із загальної довжини Південного Бугу (857 км) на Одеську область припадає 40 км. [5].

Всі великі річки - судноплавні. Озера області відносяться до двох генетичних типів: заплавного і лиманово-лагунного. Перші розташовані в заплавах Дністра і Дунаю і є затопленими гирлами припливів цих річок, а їх назви співпадають з назвами річок (Ялпуг, Кагул, Катлабух, Кучурган), що впадають в них. Усі озера витягнуті по напрямку течії і зазвичай пов'язані з Дунаєм і Дністром. Штучні водойми області представлені водосховищами і ставками. На території області розташоване 7, відносно великих, водосховищ і близько 520 ставків. В межах області розташовані 15 лиманів, що займають пониззя колишніх річкових долин [5].

У області налічується 92 природно-заповідних територій і об'єктів, у тому числі Дунайський біосферний заповідник, Дунайські і Дністровські плавні, ландшафтний парк "Тилігульський", регіональний ландшафтний парк "Ізмаїльські острови". Дика природа, безлюдне узмор'я, дивовижні по красі острови з багатоликим пташиним населенням - це рідкісні куточки, де

природа розвивається за своїми вічними непорушними правилами. У дельті водиться 60 видів риби. Серед них - відомі дунайський оселедець, дунайський лосось, осетрові. З менш відомих - сазан, судак, лящ, в'юн та ін. Є риби з гарними назвами: блакитний окунь, золотий і срібний карась [5].

1.2 Курортно-рекреаційне господарство

Одеський регіон вважається одним з провідних туристсько-рекреаційних центрів України. Основними природо-рекреаційними ресурсами області є лікувальні грязі і ропа лиманів, піщані пляжі і мінеральні води. По багатству і різноманітності природних лікувальних ресурсів, а також по кількості курортно-оздоровчих установ регіон займає третє місце в Україні після Автономної Республіки Крим і Львівської області (понад 600 установ прийому і обслуговування туристів і відпочивальників) [6].

Серед численних природних багатств, використовуваних в курортному господарстві, важливе місце займають лікувальні грязі. Фізико-географічні умови Причорномор'я сприяли утворенню мулового сульфідного бруду. У ньому міститься велика кількість мікроорганізмів, що обумовлюють ряд важливих фізико-хімічних властивостей. Типовими накопичувачами бруду є Куяльницький і Хаджибейський лимани, що характеризуються високим вмістом сульфідів і мінерального грязьового розчину [6].

Лікувальні грязі Одеських лиманів відносяться до грязей з тонким скелетом, з хорошою пластичністю, клейкістю і в'язкістю. Грязі Куяльницького і Хаджибейського лиманів характеризується запахом сірководню, чорним з блиском і темно-сірим кольором, структура мулів - дрібнозерниста. У мулових відкладеннях є леткі аміни, органічні кислоти, хлорофіл, органічні речовини, біологічно активні мікрокомпоненти, ферменти, гормони, а також досить складний мікробний склад, що грає

виключно важливу роль в процесі грязеутворення. Запаси грязей обох лиманів досить великі. Грязі Куяльницького лиману використовуються усіма здравницями Одеси, а також транспортуються для курортного лікування в інші області України [6].

Одним із старих і найбільш відомих курортів, що функціонують на основі лікувальних грязей, є Куяльницький. Перша лікувальна установа - "Теплі ванни" - була створена тут в 1833 р. за ініціативи військового лікаря Э. Андрієвського, який використав бруд для лікування поранених. У 1892 р. заснована найбільша на той час в Росії грязьова лікарня, яка функціонує і сьогодні. Нині в "Куяльнику" три 15-ти поверхові санаторні корпуси на 3000 місць, курортна поліклініка, грязьова лікарня, культурний і торговий центри. Бруд Тилігульського лиману відноситься до слабосульфідного, з середньомінералізованими хлоридними магнієво-натрієвими лікувальними грязями. Їх використовують на курорті Коблево. Запаси бруду Тилігульського лиману є дуже великими. За розрахунками вчених їх вистачить на 2000 років. Ефективна розробка цього родовища може істотно зменшити експлуатаційне навантаження на унікальне Куяльницьке родовище і збереже його від виснаження [6].

Лиман (Бурнас) і озера (Алібей, Шагани), розташовані між дельтою р. Дунай також збагачені цінним комплексом лікувальних чинників. Для лікувальної мети використовуються як мулові відкладення, так і вода і ропа водойм, що містить різні мікроелементи (йод, бром, бор), що мають високу терапевтичну активність [6].

Рекреаційне значення мають не лише лікувальні грязі, але і ропа водойм, яка широко використовується для бальнеологічних процедур (ванни, душ, зрошування і ін.). У практиці санаторно-курортного лікування регіону широко використовуються мінеральні води, які застосовуються як для безпосереднього споживання, так і для зовнішніх процедур [6].

В межах Одеської області поширені різноманітні типи мінеральних вод, що розкриваються головним чином свердловинами. Можливості їх

використання у бальнеології дуже великі, проте міра використання досить низька. До недавнього часу здійснювався заводський розлив лише "Куяльника". Таке положення склалося у зв'язку з тим, що курорти завжди розміщувалися уздовж узбережжя або на березі лиманів. Нині положення з використанням мінеральних вод Одеської області вирівнюється. Так, сірководневі води виявлені в декількох точках Татарбунарського району. Води подібного типу використовуються для зовнішнього застосування при захворюваннях органів руху, периферичної нервової системи, хворобах обміну речовин і шкірних захворюваннях. Йодо-бромисті води розкриті за межами прибережної зони (р. Болград, с. Плахтєєвка). Вони роблять значний вплив на функцію щитоподібної залози. Гідрокарбонатні натрієві води виявлені в Татарбунарському і Саратському районах. Вони використовуються при різних шлунково-кишкових захворюваннях [6].

Широко представлені в Одеській області хлоридно-сульфатні і сульфатно-хлоридні води. Їх використовує відомий в Одесі Лермонтовський курорт і тубінститут. На території області розробляються і інші мінеральні води. Найважливішим лікувальним чинником Одеського курортного регіону є Чорне море. Вода Чорного моря характеризується значною мінералізацією. До її складу входять поварена сіль, хлористий і сірчановодневий магній, вуглекислий кальцій, солі йоду, бромю, залізо і інші мікроелементи [6].

У зоні прибою утворюється велика кількість негативно заряджених гідроіонів, що чинять активну фізіологічну дію на організм людини. Окрім цього, повітря на березі моря збагачене киснем, солями бромю, хлору, йоду, що робить його особливо корисним [6].

Лікування морем - "таласотерапія" - нині отримало широке поширення в усіх країнах світу. Воно є активним терапевтичним засобом для лікування широкого ряду захворювань і в профілактичних цілях. На березі моря в Лузанівці розташований дитячий оздоровчий центр, заснований в 1923 р. для порятунку Одеських дітей, що страждають від голоду. Сьогодні це республіканський дитячий центр "Молода гвардія", організований за

принципом "Артека". У 60-км від Одеси на піщаній косі, яку з одного боку омиває солоне Чорне море, а з іншого боку прісноводий Дністровський лиман, розташований популярний кліматичний курорт Кароліно-Бугаз. Піщані пляжі області простягнулися на 175 км. [6].

Більшість пляжів - не природні, а штучні, вимагають постійної уваги із-за зсувів, страшною хвороби узбережжя. Пляжі і паркові зони, що спускаються до них, створюють єдині комплекси з численними зручностями для відпочивальників. Купальний сезон, як правило, починається в червні і завершується у вересні. Слабо вирішеною проблемою Одеських пляжів є чистота, як піску, так і води узбережжя. Це пов'язано із затіканням стічних вод, частими аваріями очисних споруд і культурою самих відпочивальників [6].

Найбагатша база різноманітних лікувально-рекреаційних ресурсів сприяли створенню в області понад 700 установ оздоровлення, лікування і відпочинку, у тому числі: 35 санаторіїв, 8 санаторіїв-профілакторіїв, 44 дитячих оздоровчих установ, 118 готельних підприємств, 558 баз відпочинку. Одеські санаторії "Лермонтовський", "Україна", "Росія", ім. Горького, "Одеський", "Золота нива", "Патрія", "Куяльник" по своїх лікувальних можливостях відомі далеко за межами України. Упродовж останніх років відкриті лікувально-оздоровчі установи і за межами міста. Так, в м. Южне введений в експлуатацію лікувально-спортивно-оздоровчий комплекс "Южний"(на 100 ліжко-місць); у селі Грибівка Овідіопільського району діє база відпочинку "Газівник"(на 160 ліжко-місць); у пгт Крайки - база відпочинку "Світоч"(на 120ліжко-місць) і інші [6].

Стратегія розвитку туризму і рекреаційного господарства Одеської області спрямована на створення високорентабельної галузі, яка покликана забезпечити потреби внутрішнього і міжнародного туризму, посилення взаємозв'язку туризму з іншими сферами народно-господарського комплексу регіону, збереженням історії пам'яток історії і культури, підвищенням духовного потенціалу суспільства [6].

1.3 Ресурси історико-краєзнавчого туризму

Історико-краєзнавчий потенціал Одеського регіону може задовольнити всебічні запити вітчизняних і іноземних туристів завдяки численним пам'яткам різних часів. Тут зосереджені пам'ятки епохи палеоліту і неоліту, античної культури, культури скіфів і сарматів, інших древніх народів. Одещина пережила період турецького володарювання і бурхливий розвиток економіки і культури упродовж XIX ст. Відомо, що в 7-5 столітті до нашої ери на Дунаї і Дністрі були закладені і відбудовувалися античні старогрецькі міста. Це зокрема, підтверджують розкопки античних міст Тири і Ніконії, залишки яких сьогодні включені в реєстр видатних пам'яток археології України. У I і III столітті нашої ери південні райони Одещини входили до складу Римської імперії. До теперішнього часу збереглися в Придунав'ї залишки величезної земляної споруди - Троянів вал. Ряд значних пам'яток історії збереглися в містах Одеської області [7].

Білгород-Дністровський. Історія Білгород-Дністровська налічує понад 2 тис. років. Перші житла на місці нинішнього міста з'явилися ще на зорі людства. Пізніше, на східному березі лиману оселилися скіфи, а на західному - фракійські племена, де в VI столітті до н.е. виникло місто Тиру - одна з перших грецьких колоній в Північному Причорномор'ї. Тира не один раз руйнувалася, але знову відбудовувалася. У IX столітті н.е. слов'янські племена тиверцы і викрий відбудували місто і далечінь йому нове ім'я - Білгород. Під цією назвою він увійшов до складу Староруської держави і перетворився на важливий форпост на рубежі між Руссю і Візантією, яка упродовж століть погрожувала Київській державі і намагалася захопити його околичні землі [8].

Після розпаду Київської Русі Білгород увійшов до складу Галицько-волинського князівства. У другій половині XIII ст. на ці землі прийшли генуезці. Для зберігання своїх товарів генуезькі купці побудували невеликий,

але міцний замок, який досі височіє на березі. У першій половині XV ст. все ближче до меж Молдавського князівства, в яке на той час входив Білгород, просувалася агресивна імперія Османа. Для захисту від можливого нападу вирішено було побудувати фортецю. Зведена фортеця упродовж багатьох віків захищала жителів міста від іноземних поневолювачів. Уперше Білгород був спустошений під час татаро-монгольського нашествия. Місто було узяті турецькими військами спільно з п'ятдесятитисячною ордою кримського хана Менгли-Герая. Незважаючи на героїчний 15-денний захист жителів Білгорода, загарбники узяти фортецю і жорстоко розправилися з населенням. Вони збудували мечеті на місці православних церков і відібрали у міста його ім'я. Тепер він став називатися Аккерман [8].

Три століття терпів Білгород під ярмом. Кілька разів місто звільнялося запорізькими козаками, але кожного разу під натиском численних сил супротивника залишали його. У історії Запорізької Січі є згадки про ці походи. На початку вісімнадцятого століття Росія, вирішивши проблеми з Балтикою, вирішила повернути слов'янські землі Північного Причорномор'я. В ході військової компанії 1789 року Олександр Васильович Суворов вщент розбив турецькі війська, але при підписанні Яського договору, Білгород залишався в руках султана. Його дипломати билися за нього не менш запекло, ніж солдати. Занадто важливе стратегічне значення займало це невелике містечко [9].

Відразу ж після Великої Вітчизняної війни фортеця була оголошена пам'ятником історії і архітектури і узята під охорону держави. Були проведені невідкладні реставраційні роботи. Білгород-Дністровський, як вже згадувалося вище, пов'язаний м іменами Суворова і Кутузова; тут побували відомі письменники Адам Міцкевич, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Іван Нечуй-Левицький; композитор Микола Лисенко, актори брати Тобілевичі і багато інших видатних діячів культури. Місто є значним транспортним вузлом - залізничний, річковий, морський і автомобільний [9].

Рені - районний центр Одеської області, порт на лівому березі Дунаю (127 км від Чорного моря). Цікаво, що сама назва пов'язана з характером міста. Древні письмові джерела розповідають, що під час походу київського князя Святослава на Візантію в IX столітті, російські воїни саме тут виявили "рень", що на одному із слов'янських діалектів означало місце для переправи - пристань. Потім тут виникло рибальське село, а потім - маленьке містечко. Історія Рені, як і інших придунайських міст Одеської області пов'язана з героїчною боротьбою проти султанської Туреччини. Неодноразово місто переходило з рук в руки. У історії російсько-турецької війни 1768-1774 рр. особливе місце належить двом битвам - на річці Ларге і на річці Кагул. Біля села Орлівка, що знаходиться неподалік, можна побачити розкопки прадавніх укріплень перших століть нашої ери. Рені - один з найбільших портів України. Сьогодні це сучасне, облаштоване місто з хорошим транспортним сполученням(залізничне, повітряне, річкове і морське) [10].

Ізмаїл - районний центр Одеської області, найбільший порт на Дунаї (80 км від моря) розташований на лівому березі Кілійського рукава - самої повноводної гілки дельти Дунаю. Існує багато легенд і віддань, що відносяться до історії виникнення Ізмаїла. За даними староруських і старогрецьких письмових пам'ятників і археологічних джерел, на березі Дунаю мешкало багато племен і народів. Археологічні розкопки виявили поселення часів гумельницької культури (IVст. до н.е). В середині XIII ст. місцевість, на якій розташувалося місто захопили золотоординці. Вони називали його Ішмасль (Ізмаїл) [11].

У Ізмаїлі побувало багато видатних людей, їх діяльність залишила глибокий слід в історії міста. Тут впродовж трьох днів перебував А.С. Пушкін; з Ізмаїлом пов'язано ім'я відомого українського письменника І.П. Котляревського; тут в 1891 р. жив А.М. Горький; з Ізмаїлом пов'язані імена видатного музичного діяча Г.В. Музиченко і вченого-грунтознавця В.В. Докучаєва. Історія міста пов'язана з героїчною боротьбою проти німецько-фашистських загарбників. Немало імен захисників (снайпери,

льотчики, моряки) навіки увійшло до історії Ізмаїла. На честь їх подвигів горить в центрі міста Вічний вогонь. Ізмаїл розташований в мальовничій зоні Придунайського краю. Озера, річки, барвисті калейдоскопи їх берегових пейзажів, тиша і чистота повітря притягають туристів. На території фортеці у самого Дунаю розташована туристична база "Дунай", бази відпочинку розміщені і на мальовничих берегах озер [11].

Одеса - центральне місто області. Вона розташована на місці древнього татарського поселення Хаджибей, яке уперше письмово згадується в 1415 р., хоча перші поселення на місці міста виникли більше 5 тис. років назад. Основа міста-порту почалася за указом Катерини II в 1794 р. Численні архітектурні споруди Одеси визнані яскравими прикладами містобудування і культури. Культурні комплекси будівель і споруджень центральної частини міста включені в пам'ятки містобудування і архітектури національного значення [11].

Найбільш виразним архітектурним ансамблем є Приморський бульвар, де зосереджені відомі архітектурні споруди, побудовані по проектах видатних вітчизняних і зарубіжних архітекторів(будинок графа Завадовського - нині готель "Петербурзька"; будівля Старої біржі - нині центр міської адміністрації; палац генерал-губернатора графа Воронцова, палац Шидловського, готель "Лондонська" та ін.). Прикрасою і неперевершеним шедевром архітектури є знамениті Потьомкінські сходи. Одним з найкрасивіших споруджень світу вважається будівля театру опери і балету, зведеного за проектом архітекторів Ф. Фельнера і Г. Гельмана [11].

Міста Одеса, Ананьїв, Балта, Білгород-Дністровський, Болград, Ізмаїл, Кілія, Вілкове, Кодима, Овідіопіль, Рені, смт Велика Михайлівка включені в список історичних міст України. По кількості об'єктів культурної спадщини, Одеська область займає друге місце в Україні після Львівської області. Всього в Одеському регіоні налічується 3570 видів об'єктів культурної спадщини(нерухомих пам'яток) [11].

Зосереджено в Одесі - 1696 пам'яток, в інших населених пунктах - 1874. Серед пам'яток національного значення: Пам'яток архітектури і містобудування - 60; Пам'яток історії - 3; Пам'яток монументального мистецтва - 8; Серед пам'яток місцевого значення :Пам'ятки містобудування і архітектури-1448; Пам'ятки історії-1548; Пам'ятки монументального мистецтва - 503. Приведені дані свідчать про величезний історико-культурний потенціал Одеського регіону [11].

1.4 Ресурси культурного дозвілля і розваг

Історія Одеси і Одеської області зберігається в експонатах численних музеїв, які є справжніми центрами культурно-просвітницької роботи. Археологічний музей один із старих на Україні, існуючий більше 160 років. Він розташований у будівлі, побудованій за проектом архітектора Ф. Гонсіоровського. У музеї зібрані цінні пам'ятки матеріальної культури племен і народів Північного Причорномор'я, Стародавнього Єгипту, Греції, Риму, Кіпру. Експозиції музею налічують понад 155 тис. експонатів, що відносяться до епохи первіснообщинного устрою, до скіфсько-сарматського і античного періодам, епохи ранніх слов'ян і Київської Русі. У музеї знаходиться кам'яна скульптура, знайдена біля підніжжя кургану біля села Старі Трояни Кілійського району [12].

Великий інтерес представляє так звана "золота комора" музею, де зберігаються рідкісні монети і прикраси з дорогоцінних металів. Історико-краєзнавчий музей створений в 1955 році на базі музею оборони Одеси і обласного краєзнавчого музею. Має три відділи: історії краю, літератури і історії "Филики етерія". У музеї можна познайомитися з історією Причорноморського краю від XIV ст. до наших днів. Цікаві експонати, що розповідають про полководців А.В. Суворові, М.И. Кутузові, Ф.Ф. Ушакове.

У чотирьох залах музею розміщена експозиція, присвячена Великій Вітчизняній війні. Тут зібрані документи, що хвилюють, про героїчну оборону Одеси [12].

Окремий відділ історико-краєзнавчого музею присвячений історії народно-визвольного таємного товариства грецьких борців за свободу "Филики етерія", що діяв в Одесі в першій третині XIX ст. Музей морського флоту розташований в центрі міста у будівлі, побудованій за проектом архітектора Г.Торічеллі. У залах налічується більше 80 тис. експонатів з історією вітчизняного суднобудування і мореплавання з прадавніх часів до наших днів. Експонати розповідають про освоєння Арктики, вивчення Антарктиди, про риболовецькі промисли і рятувально-аварійні роботи [12].

Музей західного і східного мистецтва розташований в центрі міста у будівлі, що є пам'ятником архітектури. Побудований за проектом архітектора Л. Оттона в 1856 р. Експозиція музею складається з трьох відділів: античного, західноєвропейського і східного мистецтва [12].

Найбільший з них - відділ західноєвропейського живопису, де представлена творчість художників Італії, Франції, Фландрії, Голландії і інших країн. У музеї представлені картини з майстрових великих художників: Рубенса, Штробля, Караваджо та ін. Художній музей створений в 1899 р. як музей витончених мистецтв і розташований у будівлі старовинного палацу, побудованого на початку XIX ст. в стилі російського класицизму. Автор проекту невідомий, але будівля представляє архітектурну цінність своїм ансамблем: майстерно оформленим парадним двором, шестиколонним портиком, нарядними залами, підземним гротом. Музей має в розпорядженні великі збори шедеврів вітчизняного образотворчого мистецтва від староруського іконопису до сучасного живопису, графіки і витворів народного декоративного мистецтва. У відділі східного мистецтва зібрані більше 2 тис. творів художників Ірану, Індії, Тибету, Японії, а також колекція жіночих прикрас, які вражають своєю майстерністю і витонченістю.

Упродовж усієї своєї історії Одеса відрізнялася активним літературним життям, що розпочалося мало не з перших днів заснування міста [12].

Історико-літературний літопис Одеси настільки багатий іменами видатних письменників і діячів культури, що лише для одного переліку їх імен, знадобилася б ціла книга. Одеса - батьківщина багатьох відомих письменників : И. Бабеля, Ю. Олеши, К. Паустовского, В. Катаева, И. Ильфа та ін. Залишили свій слід в історії міста видатні поети, художники, актори, музиканти. Тут свого часу бували Адам Міцкевич, Н.В. Гоголь, Л.Н. Толстой, Леся Українка, И.А. Бунін, А.И. Купрін, С.А. Крушельницька та ін. Документальні матеріали про них зібрані в Літературному музеї. У Одесі жив А.С. Пушкін, на згадку про перебування якого, в Одесі створений музей-квартира Пушкіна. Окрім вказаних, в Одесі існує ряд інших музеїв і декілька сучасних картинних галерей [12].

Одеса - театральне місто. Тут працюють 6 професійних театрів, філармонія, цирк. Афіші Одеських театрів круглий рік пропонують широкий репертуар музичних і драматичних спектаклів, симфонічних і естрадних спектаклів. Театрально-концертне життя міста не знає міжсезонних пауз. У літньо-осінній час сюди приїжджають на гастролі кращі колективи Києва, Дніпропетровська, Москви, Санкт-Петербургу і інших міст [12].

Частими гостями Одеси є окремі солісти і музичні групи з Росії. Одеса надає городянам і гостям міста безліч сучасних культурно-розважальних центрів. Це різні клуби з казино і ігровими автоматами, із залами для гри у більярд, боулінг, теніс. Всюди організуються дискотеки. Для дітей - майданчики з атракціонами і дитячі розважальні центри. Працюють дельфінарій і аквапарк [12].

Сьогодні в Одеській області надають різноманітні туристичні послуги понад 400 суб'єктів господарювання, якими розроблено і проводиться понад 100 туристсько-екскурсійних маршрутів по Одеській області і Україні, і їх число постійно росте. З метою рекламно-інформаційного забезпечення туристського продукту області і залучення туристів і відпочивальників в

Одеський регіон, щороку у березні-квітні в Одесі проводиться Міжнародна туристична виставка - ярмарок " Чорноморська Одісея", у межах якої організовуються науково-практичні конференції з актуальних питань розвитку курортно-рекреаційної і туристичної сфери області. Туристсько-рекреаційний продукт регіону постійно представляється в туристичному салоні в м. Києві, на туристичних ярмарках в Москві, Санкт-Петербурзі, Мінську, Харкові, Ялті, Львові і в країнах далекого зарубіжжя [12].

Чорноморськ (до 18 лютого 2016 року Іллічівськ) - молодий і перспективний місто-курорт по праву вважається перлиною одеського узбережжя. Це невелике місто в 30 км від Одеси. Незважаючи на маленьку площу, Іллічівськ має велике значення для нашого регіону [13].

По-перше, тут знаходиться морський порт, який входить в трійку найбільших портів України, а по-друге, це один з курортів узбережжя, що найшвидше розвиваються. Іллічівськ входить в п'ятірку найперспективніших міст України [13].

У літній сезон середня температура повітря складає 22° - 32°С, дощі рідкісне короткочасне явище, море дарує прохолоду. Пляжі Іллічівська єдині в країні, кожен сезон, з 2010 р., підтверджують право піднімати Блакитний прапор. Це знак міжнародного сертифікату якості, що гарантує чистоту безпека і зручність пляжів для відпочинку. Тому, з травня по вересень 70-тисячне місто збільшує чисельність населення мінімум втричі. Місто готове до прийому туристів круглий рік. Послуги з розміщення надають готелі Іллічівська, хостели, міні-готелі. Численні бази відпочинку, що знаходяться на узбережжі Чорноморська дозволять економно розподілити свій бюджет [13].

Транспортні розв'язки сполучають між собою торгові центри, місця відпочинку і житлові райони. У місті для зручності гостей працюють розвинені мережі продуктових супермаркетів, торгові центри споживчих товарів, супермаркети електроніки, аптеки, міська поліклініка, лікарня,

безліч невеликих приватних магазинів. Різноманітні кафе, ресторани і клуби змагаються за відвідувачів [13].

Подорож по місту варто розпочати з найбільшої його пам'ятки - Іллічівського морського порту. На територію офіційно пройти не можна, але з боку помилуватися можна. Є місця, звідки відкривається приголомшлива панорама на порт [13].

Одна з головних пам'яток Іллічівська - маяк, розташований на пляжі. Потрапити до нього складно і не зовсім легально, оскільки він знаходиться на території порту. Цікаво, що цей маяк будували цілих 40 років (1965-2005 рр.). Але не лише пляжем і портом славний Іллічівськ. У самому місті теж є, що подивитися. Приміром, Парк Молодіжний повний цікавих скульптур. Тут знаходяться два об'єкти, внесених в книгу рекордів - герб міста, виготовлений з пластикових кришечок і найбільше яйце на планеті (висота - 6 м, ширина - 4м). На в'їзді до міста стоять незвичайні конструкції, схожі на космічні кораблі. Насправді, це спеціальні дзвони для занурення під воду і батиплани [13].

Відносно молодий Парк Приморський висаджений лише в 50-х роках 20 століття і спланований таким чином, що його алеї проходять уздовж узбережжя Чорного моря і центрального пляжу. Порівняно з іншими парками в Україні, в ньому є багато фонтанів, різноманітних конструкцій, а вхід в нього прикрашений білою монументальною колонадою, виконаною в грецькому стилі [14].

Окрім згаданої колонади, близько десятка фонтанів і безлічі крамничок, в Приморському парку є розкішний екстрим парк, побудований в 2013 році і пропонуючий майданчики для виконання велотрюків, катання на скейт-бордах і роликах. Також є місця з альпіністською стінкою, вібруючими мостками і комплекс, що імітує проходження переправи. Цей екстрим парк - єдиний в Україні, та ще і поряд з морем, тому він цікавий не лише відпочивальникам в Черноморську, але і спортсменам, тут проводяться різні тематичні заходи і змагання [14].

З 1977 року в місті приймає відвідувачів музей образотворчих мистецтв ім. А.М. Білого. В минулому - музей російського і радянського фарфору. За роки існування музею через його двері пройшло більше 3000000 відвідувачів. Значно виросли фонди, вони поповнилися не лише творами декоративно-прикладного мистецтва, але також мальовничими і графічними роботами. У виставковому залі музею, постійно проходять виставки сучасних живописців, народних майстрів. Це один з культурних центрів Чорноморська [15].

Готель "Ніка" - це найзатишніший готель в Чорноморську (Іллічівську). Готель складається з двох корпусів: "Ніка 1" та "Ніка 2". У готелі часто зупиняються відомі люди, актори, артисти, діджеї, популярні музиканти і групи [16].

Готельно-ресторанний комплекс "Снігова Королева" розташований на в'їзді до Чорноморська (Іллічівськ). Сучасна будівля з дзеркальним фасадом. Конференц-зали і кімнати для переговорів. Номери: 40 комфортабельних номерів різних категорій (4 Люкса, 4 Напівлюкси, 16 Поліпшених і 16 Стандартів). Кожен номер оснащений усіма необхідними зручностями: сучасним телевізійним екраном, кабельним телебаченням, міським і міжнародним телефонним зв'язком, системою клімат-контроля, міні-баром і сейфом. Ресторан: Ресторан європейської і української кухні - виблискуючий "Зал Королеви", повний сюрпризів "Зал розбійників", ставний "Зал Короля", затишні VIP-зали і кондитерська [17].

Elite Tennis Club розташований на мальовничому узбережжі Чорного моря є одним із найкращих тенісних кортів в Україні (відкриті і криті), унікальне поле для міні-гольфу, першокласний тренажерний зал. Фінська і турецька лазні, масажний кабінет, а також комфортабельний готель із затишними номерами, ресторан клубу. Крім того, в ста метрах від території клубу розташований кращий на території України пляж, який ось вже п'ять років підряд отримує право підіймати блакитний прапор, який гарантує європейську якість послуг і дотримання жорстких екологічних і санітарних

стандартів. Окрім навчання грі у великий теніс постійно відбувається проведення великого числа турнірів різних класів і вікових категорій, клуб пропонує як індивідуальне, так і групове зайняття пляжним тенісом [18].

Транспортний зв'язок Одеса - Іллічівськ дозволяє менш ніж за годину опинитися в шумній метушні великого міста, познайомитися з пам'ятками, а потім, знову повернутися в атмосферу розміреності і спокою. Іллічівськ пов'язаний із загальною мережею автодоріг області автомагістралями, Одеса-Затока-Білгород-Дністровський-Рені, Одеса-Маяки-Рені, Одеса-Київ, Одеса-Миколаїв, Одеса-Кишинів [19].

2 МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО-ТУРИСТИЧНО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ

Наявність природних, історико-культурних і соціально-економічних туристських ресурсів є основою не лише для формування якісного туристського продукту, але і визначає стратегію просування туристського регіону на міжнародному ринку туристських послуг. Тому при плануванні розвитку туризму важливо не просто давати характеристику туристсько-рекреаційного потенціалу, а проводити комплексну оцінку, що враховує природно-кліматичні умови, інфраструктуру туризму, рівень розвитку суміжних галузей в регіоні, а також екологічну ситуацію і деякі інші фактори [20].

У туристському ресурсоведенні зазвичай використовуються окремі методи оцінки для певних груп туристських ресурсів. Наприклад, метод технологічної оцінки може бути використаний стосовно природних туристських ресурсів з позиції інженерного освоєння території. Естетична оцінка природних ресурсів ґрунтована на визначенні міри емоційної дії туристських ресурсів на людину, визначається наявністю контрастності і унікальності туристського ресурсу. І якщо результатом технологічної оцінки є готовність території до туристського освоєння і її використання для створення турпродукта, то естетична оцінка визначає міру аттрактивності об'єктів туристського показу [20].

Тому розробка комплексної методики оцінки туристських ресурсів, що включає ряд інтегральних показників, є не просто доцільною, але має важливе наукове і практичне значення. Картографічний метод використовується для знайомства з регіоном і для первинної оцінки туристських ресурсів, якщо вони вже нанесені на карту. Цей метод підходить також для інтерпретації результатів оцінки туристських ресурсів і для формування геоінформаційних систем туристського розвитку територій.

Кількісні методи дають статистичний матеріал для інших методів оцінки. Основні джерела інформації - федеральні, регіональні і муніципальні реєстри природних, історико-культурних і об'єктів інфраструктури туризму і об'єктів туристського показу. Набір якісних методів оцінки ширший, він включає такі методи, як медико-біологічна, естетична, економічна, екологічна оцінка, а також розроблена Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) методика оцінки природних і культурних туристських об'єктів міжнародного значення [20].

Слід зазначити, що для визначення привабливості будь-якого туристського регіону особливо важлива економічна оцінка його туристських ресурсів. На жаль, цей аспект методичної оцінки туристських ресурсів пропрацював найслабіше. Але саме економічна оцінка туристських ресурсів може стати основою для порівняння туристсько-рекреаційного потенціалу окремих регіонів, виявлення пріоритетних територій для інвестування в туристську галузь. Тобто економічна оцінка повинна займати центральне місце в моделі комплексної оцінки туристських ресурсів [20].

2.1 Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності

Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності розроблена відповідно до Закону України "Про туризм" та з врахуванням положень:

- Рекомендацій з статистики туризму Всесвітньої туристичної організації (ВТО) та Стандартної міжнародної класифікації видів туристичної діяльності (СІКТА), затверджених Статистичною комісією Організації Об'єднаних Націй (Нью-Йорк (США), 1993 рік);

- документа "Допоміжний рахунок у туризмі (ДРТ): рекомендації щодо методологічної структури", затвердженого Статистичним відділом

Секретаріату Організації Об'єднаних Націй (Нью-Йорк (США), 29 лютого - 3 березня 2000 року);

- Державного класифікатора України ДК 009-96: Класифікація видів економічної діяльності;

- Державного класифікатора продукції та послуг України ДК 016-97: Класифікація видів продукції та послуг [20].

Методика визначає систему показників, єдиних за змістом та порівняних на всіх рівнях державного управління в Україні та на міжнародному рівні, що характеризують обсяги туристичної діяльності та вплив туризму на економіку країни (регіону) [20].

Методика застосовується для гармонізації на державному рівні показників та джерел статистичної інформації, що визначають економічну та соціальну вагомість туризму в Україні, для підрахунку розмірів туристського споживання і, залучених, таким чином, до обігу грошових коштів, інших вигод від розвитку туризму [20].

Завданнями Методики є:

1) систематизація джерел статистичної інформації, що характеризує туризм;

2) визначення єдиної для всіх рівнів державного управління системи показників туристичної діяльності;

3) гармонізація національної методології статистики туризму з міжнародною, забезпечення порівнянності статистичних показників туризму на міжнародному рівні;

4) затвердження алгоритму розрахунку показників, що характеризують внесок туризму в економіку держави, але не підлягають статистичному облікові, а також які неможливо виміряти в умовах відсутності або недостатності статистичної інформації;

5) визначення переліку показників, що характеризують туристичну діяльність, для встановлення значень яких необхідне проведення експертних

оцінок, статистичних спостережень, досліджень туристичних потоків, проведення анкетування внутрішніх та міжнародних відвідувачів тощо;

6) визначення переліку видів економічної діяльності, що є характерними для туризму;

7) визначення ступеня залежності між туристським попитом та пропозицією товарів і послуг за окремими видами економічної діяльності [20].

За допомогою Методики вирішуються наступні питання:

1) узгодження принципів та методів вимірювання показників, що характеризують економічне значення туризму, та усунення відповідних протиріч на міжвідомчому рівні шляхом отримання єдиних та порівнянних результатів розрахунків;

2) розкриття сутності обсягів та структури споживчих витрат, зумовлених туристичною діяльністю;

3) вимір обсягів туристського споживання окремо за внутрішнім, іноземним (в'їзним) та зарубіжним (виїзним) видами туризму, визначення їх економічної ефективності та перспектив розвитку;

4) оцінка впливу туристського споживання на національну економіку в цілому та її окремі сектори; підрахунок обсягу коштів, залучених до обігу завдяки туристичній активності;

5) узгодження статистики туризму з статистикою інших видів економічної діяльності;

6) створення бази даних на державному та регіональних рівнях для аналізу ринку туристичних послуг, прогнозування та стратегічного планування розвитку національної інфраструктури туризму, галузевих інвестицій, розвитку людських ресурсів тощо;

7) створення бази даних для маркетингових та моніторингових досліджень у економічній та соціальній сферах державного управління;

8) вимір у сукупних базових показниках впливу туризму на розвиток економіки та соціальної сфери адміністративної одиниці або регіону будь-якого масштабу;

9) оптимізація процесу прийняття управлінських рішень державного та регіонального рівнів щодо планування обсягів та структури виробництва товарів і послуг різних галузей економіки;

10) аналіз структури та обсягів експортно-імпортного балансу туристичних та пов'язаних з ними послуг [20].

Методика ґрунтується на принципі врахування споживчих витрат кожного з відвідувачів країни (регіону), незалежно від мотивації поїздки, оскільки кожен відвідувач витрачає певні грошові кошти протягом перебування у країні (регіоні), споживаючи товари та послуги різних галузей економіки, що позначається в цілому на економіці та соціальній сфері країни (регіону) [20].

Туризм безпосередньо або опосередковано, через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо; стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць. Туристське споживання активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини [20].

Оцінка економічної ефективності та соціальної важливості розвитку туризму здійснюється у відповідних сукупних базових показниках, визначених та розрахованих спеціально, оскільки туризм не визначений як окремий вид економічної діяльності у міжнародному класифікаторі видів економічної діяльності та Державному класифікаторі України ДК 009-96: Класифікатор видів економічної діяльності [20].

Вагомість туризму для національної економіки є нечітко визначеною, оскільки в загальній кількості спожитих у певному періоді товарів та послуг (а також окремо за кожною з галузей економіки) неможливо виокремити ту їх частку, що припадає на споживання туристів (туристське споживання), тобто забезпечене лише завдяки туристичній діяльності і залежить від грошових витрат туриста. Практично неможливо із загальної кількості продаж виділити частку товарів або послуг, придбаних туристами (наприклад, обсяг спожитих туристами продуктів харчування або послуг зв'язку) [20].

Ці питання вирішуються шляхом розрахунків на підставі наявних статистичних даних, статистичних досліджень та експертних оцінок, виходячи з нормативів споживчих витрат туристів [20].

Головними складовими Методики є:

- визначення понять "відвідувач", "турист" і "одноденний відвідувач" та засобів обчислення їх кількості;
- визначення структури та обсягів туристського споживання;
- визначення системи показників статистики туризму в Україні;
- визначення алгоритму розрахунків показників статистики туризму [20].

Туризм - діяльність осіб, які здійснюють поїздки і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища на термін від 24 годин до одного року, з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідання [20].

Внутрішній туризм - це поїздки відвідувачів-резидентів за межі свого звичайного середовища, але в межах своєї країни (подорожі в межах України осіб, які постійно проживають в Україні) [20].

Іноземний (в'їзний) туризм - це поїздки відвідувачів-нерезидентів у регіоні, що знаходиться за межами їх звичайного середовища (подорожі в межах України осіб, що не проживають постійно в Україні) [20].

Туризм в межах країни - це сукупність внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму [20].

Національний туризм - це сукупність внутрішнього та зарубіжного (виїзного) туризму [20].

Міжнародний туризм - це сукупність іноземного (в'їзного) та зарубіжного (виїзного) туризму [20].

Структура туристичних потоків (СТП) - це співвідношення часток внутрішнього, іноземного (в'їзного) та зарубіжного (виїзного) туризму за чисельністю відвідувачів [20].

Відвідувач - будь-яка особа, що здійснює поїздку в місце (країну), яке знаходиться за межами її звичайного середовища, на термін, що не перевищує один рік підряд, з метою, яка не спричиняє діяльність, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідання. Сезонні робітники, емігранти не вважаються відвідувачами, оскільки займаються діяльністю, оплачуваною з джерела у місці відвідання. Відвідувачі поділяються на дві категорії: - туристи; - одноденні відвідувачі [20].

Одноденний відвідувач - відвідувач, перебування якого у місці відвідання менше ніж 24 години і при цьому не включає жодної ночівлі у відвідуваному місці. До одноденних відвідувачів належать:

- круїзні пасажери - особи, що прибувають у певну країну на круїзних суднах і які ночують на борту судна, навіть, якщо вони сходять на берег для екскурсій або в інших приватних справах;

- екіпажі транспортних засобів, члени яких є іноземними особами, тобто не є резидентами відвідуваної країни, і перебувають у даній країні протягом дня;

- транзитні відвідувачі, які без здійснення ночівлі у закладі розміщення прямують територією даної країни до свого місця призначення в іншій країні [20].

Внутрішній турист - відвідувач-резидент, який здійснює поїздку в межах своєї країни, але за межі свого звичайного середовища (особа, що подорожує в межах України і постійно проживає в Україні) [20].

Іноземний (в'їзний) турист - відвідувач-нерезидент по відношенню до країни відвідання (особа, що подорожує в межах України і не проживає в Україні постійно) [20].

Не зараховуються до числа туристів: прикордонні працівники, тимчасові іммігранти, постійні іммігранти, кочівники, транзитні пасажери, які не залишають транзитної зони, біженці, військовослужбовці, консульські робітники, дипломати [20].

Мета відвідання - це мотивація поїздки. Розподіл поїздок за метою відвідання є важливим, оскільки відповідно до мети відвідання у розрахунках Методики застосовуються нормативні значення показників середнього рівня споживчих витрат та тривалості відвідання для різних категорій відвідувачів [20].

Туристське споживання - споживання вироблених різними галузями економіки товарів та послуг для задоволення потреб туристів. У грошовому вимірі це вартість сукупності товарів та послуг, що споживаються туристами (відвідувачами) для задоволення туристських потреб. Туристське споживання, таким чином, співпадає з концепцією "кінцевого споживання" у системі національних рахунків. Туристське споживання у вартісному вимірі складається з сукупності туристських витрат [20].

Туристські витрати - споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста, і здійснені ним (або від його імені) перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідання [20].

Головні туристські витрати:

1. Комплексні тури (пакет послуг).
2. Послуги розміщення (короткотермінового проживання).
3. Харчування та напої.
4. Послуги пасажирського транспорту.
5. Екскурсійне обслуговування.
6. Послуги перекладача.
7. Організаційні послуги туроператора, турагента.

8. Рекреаційні, культурні, розважальні, спортивні заходи.
9. Придбання сувенірної продукції, фототоварів, відвідання магазинів.
10. Страхування.
11. Інші (у т. ч. фінансові послуги, оренда транспортних засобів тощо).

Критерії економічних вигод країни (регіону) від розвитку туристичної діяльності:

- Особисті доходи (заробітна плата працівників туристичної та суміжних галузей, доходи власників);
- Зайнятість (робочі місця в галузі туризму та суміжних галузях);
- Комерційні доходи (валові надходження, що створюються завдяки витратам туристів, чистий прибуток підприємств туристичної та суміжних галузей);
- Державні доходи (податки, збори, доходи державних підприємств);
- Частка туризму у формуванні Валового внутрішнього продукту;
- Надходження іноземної валюти [20].

Валові надходження від туризму - це сукупний обсяг споживання відвідувачів країни (внутрішніх та міжнародних), зумовлений їх витратами і виражений у грошових одиницях. Складаються з сукупності надходжень від усіх видів туризму (іноземного (в'їзного), зарубіжного (виїзного) та внутрішнього), а також надходжень від одноденних відвідань [20].

Туристична індустрія - сукупність різних суб'єктів підприємницької діяльності, основна виробнича діяльність яких пов'язана з наданням послуг, виробництвом та реалізацією товарів для задоволення потреб туристів [20].

Суб'єкт туристичної діяльності (СТД) - підприємство, установа, організація, незалежно від форми власності, фізична особа - підприємець, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством України порядку і мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг [20].

Засіб розміщення (ЗР) - будь-який об'єкт, що регулярно або час від часу надає послуги з розміщення для ночівлі. Засоби розміщення поділяються на дві категорії: - колективні; - індивідуальні [20].

Колективні засоби розміщення поділяються на: - готелі та аналогічні заклади; - спеціалізовані заклади (санаторно-курортні оздоровчі заклади, молодіжні табори, конгрес-центри, майданчики для кемпінгу тощо) [20].

Індивідуальні засоби розміщення туристів (квартири, вілли, котеджі, будинки тощо) розрізняють за принципом оплати або безоплатності послуг розміщення: - орендовані; - неорендовані [20].

Орендовані засоби розміщення - це приватні будинки чи квартири, або кімнати в них, які відвідувачі орендують у місці відвідання у приватних осіб або агентів на платній основі [20].

Неорендовані засоби розміщення - це приватні помешкання, які надаються відвідувачу на безоплатній основі (родичами, знайомими тощо), або власні помешкання відвідувача, що знаходяться за межами його звичайного середовища [20].

Специфіка туристського споживання полягає в тому, що воно містить всі категорії споживчих товарів і послуг, але в різній мірі. Відповідно до того, якою мірою той чи інший товар або послуга належать до туристського споживання [20].

Специфічні туристські товари та послуги відповідають таким критеріям:

- це товари та послуги, пропозиція яких скоротиться у значній мірі за умови відсутності відвідувачів;
- це товари та послуги, що складають значну частку у структурі туристського споживання;
- це товари та послуги, відсутність яких зумовить скорочення туристського споживання [20].

В межах групи Специфічні туристські товари та послуги виділяються дві вужчі підгрупи:

- Характерні туристські товари та послуги - це товари та послуги, що піддаються статистичному обліку, та більша частина яких зникне або рівень споживання яких значно скоротиться за умови відсутності відвідувачів (співпадають з міжнародною класифікацією специфічних туристських товарів і послуг);

- Супутні туристські товари та послуги - це залишкова категорія, що містить товари та послуги, які в окремих країнах визначені як специфічні для туризму, але за міжнародною класифікацією не увійшли до цієї категорії [20].

До Характерних туристських товарів та послуг належать:

1. Послуги розміщення: послуги готелів та аналогічних засобів розміщення, послуги розміщення, що надаються безплатно (у родичів, на дачі тощо).

2. Громадське харчування та продаж напоїв

3. Послуги пасажирського транспорту: послуги залізничного транспорту, послуги автомобільного та іншого сухопутного транспорту, послуги водного транспорту, послуги повітряного транспорту, послуги допоміжної пасажирської транспортної служби, оренда пасажирських транспортних засобів, технічне обслуговування та ремонт пасажирських транспортних засобів.

4. Послуги турагентів, туроператорів, туристських гідів

5. Послуги у сфері культури: сценічне мистецтво, послуги музеїв та інші культурні послуги.

6. Рекреація та інші види дозвілля: спорт та інші види спортивного дозвілля, санаторно-курортні послуги.

7. Інші туристські послуги: фінансові та страхові послуги, інші види оренди, інші послуги туристам [20].

Статистичні дослідження як джерело інформації для даної Методики проводяться шляхом: - систематичного проведення періодичного державного статистичного спостереження (збір та узагальнення державної статистичної

звітності); - проведення спеціально організованих статистичних обстежень [20].

Метою статистичних досліджень є отримання достовірних даних щодо кількісних та якісних показників туристичної діяльності, а також наукове обґрунтування кількісних значень нормативних показників туристських витрат, що застосовуються в Методиці [20].

Об'єктами статистичних досліджень є туристичні потоки - сукупність відвідувачів певної категорії, а також окремі відвідувачі [20].

Експертні оцінки фахівців застосовуються у визначенні рівнів нормативних показників Методики у випадках, коли кількісна їх характеристика не є предметом обліку державної статистичної звітності [20].

Процес розрахунку показників статистики туризму складається з таких головних етапів: 1. Визначення кількості відвідувачів певної категорії; 2. Визначення середньої тривалості перебування туристів певної категорії; 3. Розрахунок надходжень від туризму через застосування нормативних показників відповідного рівня витрат (туристського споживання); 4. Розрахунок інших показників [20].

Найбільш точні результати обчислення дають розрахунки показників окремо за кожною країною та категорією туристів. Для спрощення розрахунків припустимо групування відвідувачів за категоріями країн. Одним з критеріїв групування є однаковий рівень туристських витрат, що визначається за результатами статистичного обстеження туристів або експертними оцінками [20].

Розрахунки надходжень від різних видів туризму ведуться на основі даних про середню величину витрат одного відвідувача за одну добу подорожування, з урахуванням тривалості перебування та кількості відвідувачів усіх категорій. Ведення несучільних методів статистичного спостереження передбачає використання всіх можливих джерел статистичної інформації (як державної, так і відомчої звітності) та потребує здійснення певних додаткових обрахунків. Тому джерелом даних про туристські витрати

вважається експертна оцінка, а також статистичне обстеження (опитування) туристів або суб'єктів туристичної діяльності, відповідно до статей витрат [20].

Обчислення кількості відвідувачів здійснюється за їх категоріями в залежності від виду туризму та мети відвідання: - іноземні (в'їзні) відвідувачі, у т. ч.: - іноземні (в'їзні) туристи; - іноземні (в'їзні) одноденні відвідувачі; - зарубіжні (виїзні) відвідувачі, у т.ч.: - зарубіжні (виїзні) туристи; - зарубіжні (виїзні) одноденні відвідувачі; - внутрішні туристи [20].

Кількість іноземних (в'їзних) туристів ($K_i^{тур}$) складають іноземні (в'їзні) відвідувачі, які здійснюють щонайменше одну ночівлю у колективному або індивідуальному засобі розміщення в Україні [20].

$$K_i^{тур} = K_i^{слж} + K_i^{орг} + K_i^{прв}, \dots\dots\dots(2.1)$$

$K_i^{слж}$ - кількість іноземних громадян, які в'їжджали до України з метою здійснення службової поїздки;

$K_i^{орг}$ - кількість іноземних громадян, які в'їжджали до України з метою організованого туризму;

$K_i^{прв}$ - кількість іноземних громадян, які в'їжджали до України з метою здійснення приватної поїздки [20].

Кількість зарубіжних (виїзних) туристів ($K_3^{тур}$) складають громадяни України, які виїжджали за кордон з метою службової, приватної поїздки та організованого туризму та здійснили щонайменше одну ночівлю у країні відвідання [20].

$$K_3^{тур} = K_3^{слж} + K_3^{орг} + K_3^{прв}, \dots\dots\dots(2.2)$$

$K_3^{слж}$ - кількість громадян, які виїжджали за кордон у службову поїздку;

$K_3^{орг}$ - кількість громадян України, які виїжджали за кордон в організовану туристичну поїздку;

$K_3^{\text{прв}}$ - кількість громадян України, які виїжджали за кордон у приватну поїздку [20].

Кількість внутрішніх туристів (L_v) складають громадяни України, які здійснюють поїздки Україною за межі їх звичайного середовища терміном, що не перевищує 12 місяців, і які здійснюють щонайменше одну ночівлю у відвідуваному місці [20].

Тривалість перебування відвідувача прямо пропорційно впливає на обсяги його витрат (туристського споживання): чим більше тривала подорож, тим більший обсяг туристських витрат вона зумовлює. У свою чергу, тривалість перебування залежить від мети відвідання, категорії країни - місця походження відвідувача, місця відвідання тощо. Виходячи з цього, доцільно визначати середню тривалість перебування окремо для кожної категорії відвідувачів [20].

Розрахований на підставі статистичних даних, визначений експертною оцінкою або шляхом статистичного анкетування відвідувачів, показник середньої тривалості перебування певної категорії відвідувачів використовується як нормативний для визначення обсягів туристського споживання, надходжень від певного виду туризму [20].

Середня тривалість перебування (T) певної категорії туристів (іноземних (в'їзних), внутрішніх, зарубіжних (виїзних)) визначається в залежності від загальної кількості їх ночівель у засобах розміщення різних типів і обчислюється виходячи з статистичних даних, що подаються засобами розміщення, суб'єктами туристичної діяльності, або визначається експертною оцінкою у випадках, коли не ведеться облік тривалості перебування відвідувачів [20].

$$T = \frac{\text{Кількість ночівель (туро-днів, ліжко-днів, людино-днів)}}{\text{Кількість туристів}} \quad (2.3)$$

Показник середньодобових витрат відвідувача використовується в розрахунках обсягів туристського споживання та надходжень від туризму. На величину середньодобових витрат відвідувача, окрім мети відвідання, впливають такі суб'єктивні чинники, як рівень життя у країні - місці походження відвідувача, його соціальний статус, індивідуальні потреби в ширшому або вужчому діапазоні додаткових послуг [20].

Доцільно визначити нормативні значення показника середньодобових витрат окремо для кожної категорії відвідувачів. Інструментом визначення є розрахунки на базі матеріалів статистичних досліджень туристичних потоків або експертні оцінки. Споживчі витрати туриста значно відрізняються від витрат одноденного відвідувача за своєю структурою та обсягом. Споживчі витрати відвідувача (туриста) (V) складаються з основних (добових) ($V^{\text{осн}}$) і додаткових витрат ($V^{\text{дод}}$) [20].

$$V = eV^{\text{осн}} + eV^{\text{дод}} \quad (2.4)$$

Основні витрати (такі, що здійснюються щодня протягом поїздки):
 - витрати на оплату вартості розміщення; - витрати на оплату вартості харчування та напоїв. Для одноденних відвідувачів ця стаття витрат вилучається [20].

Додаткові витрати (такі, що здійснюються одноразово протягом поїздки):

- витрати на оплату вартості проїзду у різних видах міжнародного, міжміського, приміського та міського транспорту та спеціалізованого транспорту (канатні дороги, фунікулери, гірськолижні підйомники тощо);
- витрати на оплату послуг турагентства (комісійні);
- витрати на оплату екскурсійних послуг;
- витрати на оплату послуг музеїв, заповідників, парків, інших об'єктів огляду; - витрати на оплату послуг з страхування (страхування життя особи, яка подорожує, від нещасного випадку, медичне, страхування транспортних

засобів, страхування ануляції поїздки або інших витрат, пов'язаних із зміною умов поїздки);

- витрати на оплату паспортно-візових послуг;
- витрати на оплату вартості сувенірної продукції;
- витрати на оплату послуг перекладача;
- витрати на оплату побутових послуг;
- витрати на оплату послуг паркування транспорту;
- витрати на оплату послуг фінансових установ з обміну валют, кредитних карток;
- витрати на оплату вартості оренди або прокату різних видів транспорту;
- витрати на оплату вартості оренди або прокату курортного обладнання;
- витрати на оплату вартості оренди або прокату фото-, відеоапаратури;
- витрати на оплату послуг з обробки фотоматеріалів;
- витрати на оплату поштових послуг;
- витрати на оплату вартості підносу багажу, інші "чайові";
- витрати на оплату ліцензій на охоту, рибалку; - витрати на оплату інших послуг та товарів [20].

Додаткові витрати туриста не обмежуються наведеним переліком і можуть враховувати будь-які інші споживчі витрати особи, яка подорожує і здійснює їх у зв'язку з подорожжю. Середньодобові витрати одного туриста протягом поїздки (B^D) визначаються як середня арифметична величина:

$$B^D = eB^{\text{очн}} + eB^{\text{дод}} / t \quad (2.5)$$

де t - тривалість поїздки (днів).

Кількість суб'єктів галузі туризму (C) складають: • суб'єкти туристичної діяльності ($C^{\text{орг}}$), що надавали туристичні послуги протягом звітного періоду (періоду, що досліджується); • готелі та аналогічні заклади ($C^{\text{гот}}$); • санаторно-курортні (оздоровчі) заклади ($C^{\text{сан}}$) [20].

$$C = C^{\text{орг}} + C^{\text{гот}} + C^{\text{сан}} \dots\dots\dots(2.6)$$

Чисельність працівників галузі туризму ($\Psi^{\text{тур}}$) складають: • працівники суб'єктів туристичної діяльності ($\Psi^{\text{орг}}$), що надавали туристичні послуги протягом звітного періоду (періоду, що досліджується); • працівники готелів та інших місць для короткотермінового проживання ($\Psi^{\text{гот}}$); • працівники санаторно-курортних (оздоровчих) закладів ($\Psi^{\text{сан}}$) [20].

$$\Psi^{\text{тур}} = \Psi^{\text{орг}} + \Psi^{\text{гот}} + \Psi^{\text{сан}} \dots\dots\dots(2.7)$$

2.2 Методика інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів

В умовах загострення конкурентної боротьби на світовому та внутрішньому туристичних ринках, особливої актуальності набувають питання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів та окремих туристичних дестинацій [22].

Для вирішення окресленого завдання існує декілька підходів, кожен з яких має свою інформаційну основу, переваги, недоліки і можливості використання в практичній діяльності.

Найбільш простим та зрозумілим способом подання результатів оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів є так званий метод рангів. Він дозволяє визначити місця регіонів-конкурентів шляхом ранжування значень основних показників їх туристично-рекреаційної діяльності [22].

Найбільш забезпечений туристично-рекреаційними ресурсами регіон визначається за критерієм мінімальної суми набраних рангів (якщо найкращий стан показника визначається мінімальним рангом) або, навпаки, за критерієм максимальної суми набраних рангів (якщо найкращий стан оцінюється максимальним рангом). Шляхом порівняння суми рангів, які експерти присвоїли окремому регіону за всіма обраними показниками, можна визначити його місце серед інших регіонів (табл. 2.1) [22].

Перевагою методу рангів є простота застосування і можливість використання як кількісних, так і якісних показників, які поширені в сфері послуг. Однак даний метод має і певні недоліки: він дає тільки приблизний результат, не дозволяє встановити ступінь відставання одного регіону від іншого, є слабо формалізованим, дозволяє виробити тільки наближені рекомендації щодо розробки конкурентних стратегій [22, с.87].

Порівняльну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів можна здійснити також за допомогою параметричного методу. Такий підхід, зокрема, пропонувався М.А. Окландером. У своїй монографії він здійснив позиціонування рекреаційного комплексу Одеської області на ринку рекреаційних послуг України шляхом оцінки його конкурентоспроможності в порівнянні з відповідними господарськими комплексами інших регіонів (АР Крим, Карпатський регіон тощо) [22].

Оцінювання виконується у такій послідовності:

1. Формування набору ключових ознак, за допомогою яких співставляють конкурентоспроможність (потенціал) регіональних туристично-рекреаційних комплексів.

2. Здійснення кількісної (параметричної) локальної оцінки стану регіональних туристично-рекреаційних комплексів за кожним чинником окремо.

3. Розрахунок інтегрального показника стану регіональних туристично-рекреаційних комплексів за усіма обраними ознаками за формулою:

Таблиця 2.1 - Приклад оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіону методом рангів [22].

	Оцінки			
	Досліджуваного регіону	Регіонів конкурентів		
		А	В	С
1	2	3	4	5
1. Площа природних рекреаційних ресурсів – море, гори, ліси, річки, озера, мінеральні води, лікувальні грязі.	1	4	2	3
2. Кількість об'єктів культурно-історичної спадщини – музеїв, галерей, старовинних споруд, архітектурних пам'яток.	2	3	4	1
3. Стан інфраструктури – готелі, санаторії, ресторани, лікарні та медпункти, заправочні станції, спортивні об'єкти, магазини.	1	4	2	3
4. Рівень обслуговування – спектр послуг, компетентність та ввічливість обслуговуючого персоналу.	2	1	4	3
5. Рівень цін – сукупність цін на характерні та супутні послуги для туристів.	4	1	2	3
6. Транспортне забезпечення – дороги, аеропорти, авто- та залізничні станції, морські і річкові порти, можливість прокату автомобілів.	2	3	4	1
7. Екологічна рівновага – відсутність радіоактивного забруднення, низький рівень викидів шкідливих речовин у повітря з боку транспорту та промислових підприємств.	3	2	1	4
8. Безпека – низький рівень злочинності, відсутність терористичних актів.	2	1	4	3
Сума рангів	17	19	23	21
Підсумкове місце регіону	I	II	IV	III

$$A = \sum_{j=1}^n a_j x_j \quad (2.8)$$

де, A – інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів; a_j – вага або значущість кожної ознаки; j – чинник конкурентоспроможності (потенціалу) регіональних туристично-рекреаційних комплексів; x_j – параметричний індекс ознаки; n – кількість ознак [22].

4. Визначення місця (позиції) регіонального комплексу на ринку туристично-рекреаційних послуг. Позиціонування рекреаційно-туристичного комплексу Одеської області у вказаній роботі здійснено в порівнянні з двома найпотужнішими регіональними комплексами – Кримом і Карпатами [22].

Згідно з отриманими результатами, інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів для Карпат значно вищий, ніж для Одеської області і Криму. Це обумовлено тим, що туризм, лікування та відпочинок у Карпатах значно дешевший, а значущість трьох перших (вартісних) чинників - найвища. На сьогодні саме вартісні показники визначають попит на рекреаційно-туристичні послуги. Позиції розглянутих регіонів України визначаються таким чином: для туристично-рекреаційного комплексу Карпатського регіону властивий туризм і відпочинок, орієнтований на осіб із середнім достатком. Регіон спеціалізується на лікуванні шлунково-кишкових захворювань. Для Криму характерний туризм і відпочинок, розрахований на осіб з відносно високим рівнем доходів. В регіоні переважає лікування захворювань нервової системи, дихальних шляхів. Для Одеської області притаманні туризм і відпочинок для осіб із середнім достатком, лікуванням широкого кола захворювань [22].

Параметричний метод, як і метод рангів, є простим для застосування, він також дає можливість оцінювати і кількісні, і якісні показники. Його перевагою, порівняно з методом рангів, є те, що за допомогою вагових коефіцієнтів визначається значущість кожного показника, який оцінюється.

Однак головним недоліком методу є суб'єктивізм остаточної оцінки: значення коефіцієнтів вагомості показників, а також бальні оцінки за кожним показником встановлюється експертами. Отже, остаточна оцінка залежить виключно від знань, досвіду та суб'єктивних уявлень експертів про предмет оцінки. Для усунення цього недоліку можна запропонувати модифікований варіант параметричного методу. Його сутність полягає в тому, що для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів можна використовувати відповідні реальні кількісні показники, які наводяться у встановлених формах адміністративної та статистичної звітності (1 – туризм, 1 – КЗР, 1 – курорт) [22].

Один із можливих варіантів розрахунку інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу регіону можна представити таким чином:

$$K_i = m_1 \times I_d + m_2 \times I_{кте} + m_3 \times I_{мс} + m_4 \times I_{мзр} + m_5 \times I_{ппр} + m_6 \times I_p \quad (2.9)$$

де: K_i – інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу регіону; I_d – параметричний індекс обсягу доходів від туристичної діяльності; $I_{кте}$ – параметричний індекс кількості обслугованих туристів та екскурсантів; $I_{мс}$ – параметричний індекс місткості санаторно-курортних закладів; $I_{мзр}$ – параметричний індекс місткості засобів розміщення; $I_{ппр}$ – параметричний індекс площі природних ресурсів; I_p – параметричний індекс кількості культурно-історичних пам'яток; m_1 ; m_2 ; m_3 ; m_4 ; m_5 ; m_6 – коефіцієнти вагомості кожного з параметрів [22].

Параметричні індекси є сенс розраховувати шляхом порівняння значень певних параметрів по кожному з об'єктів з найкращими для досліджуваної сукупності регіонів або середньостатистичними значеннями. Як відомо, найсуттєвішим недоліком при використанні багатьох інтегральних показників є суб'єктивність при визначенні параметрів вагомості (m_i) [22].

Практично усі існуючі методики передбачають встановлення вагових коефіцієнтів шляхом залучення експертів. При цьому їх кількість та необхідний рівень кваліфікації залишаються дискусійними питаннями, а проблеми підбору експертів та впорядкування їхніх думок суттєво ускладнюють побудову інтегральної моделі. Вирішенню вказаних проблем сприяє використання елементів теорії нечітких множин, і, зокрема, метод аналізу ієрархій, розроблений відомим американським математиком Т. Сааті [22].

Особливістю цього методу є здійснення ієрархізації обраних показників відносно невеликою кількістю експертів із можливістю перевірки на несуперечливість шляхом відношення узгодженості при високій строгості подальшої математичної обробки, що базуватиметься на принципі ієрархічної композиції. Згідно методу аналізу ієрархій, елементи завдання (розглянуті вище інтегральні показники) порівнюються попарно по відношенню до їх впливу на загальну для них характеристику (рівень конкурентоспроможності туристичних підприємств). Система парних співставлень призводить до результату, що може бути представлений у вигляді матриці парних порівнянь – так званої зворотно симетричної матриці або матриці Сааті [22].

Процедура оцінювання рівня туристично-рекреаційного потенціалу регіонів за даним методом складається з таких етапів: 1) Визначаються регіони-конкуренти для порівняння; 2) Збирається інформація по одиничних показниках, що обрані для оцінювання; 3) Здійснюється розрахунок параметричних індексів шляхом порівняння показників по конкретних регіонах із найкращими (середніми) значеннями в досліджуваній сукупності об'єктів; 4) Визначається інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу регіону [22].

2.3 Методика оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів природно-територіальних комплексів

Проблематика оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів (РТР) розкрита у низці праць. Зокрема, таким дослідженням присвячено праці О. Бейдика, В. Мацоли, І. Рожка, С. Кузика, О. Клапчук, І. Смаль, Т. Божук та інших. Для ефективного дослідження туристичної проблематики використовується чимало наукових методів, методологій, системних підходів. Зокрема, на сучасному етапі туристичних досліджень значного поширення набув системний підхід, у якому туристичні об'єкти розглядаються як складні системи [23].

Зазначений підхід використовують для системного аналізу та синтезу. Системний аналіз має на меті декомпозицію складної системи на підсистеми різних порядків і далі – на групи й блоки елементів та на самі елементи. Це дослідження системи “зверху вниз”. Системний синтез здійснюється за зворотнім напрямком – “знизу вверх” для дослідження інтегративних, цілісних характеристик системи та тих відношень, що її формують. Системний синтез має на меті дослідження властивостей системи, зокрема, її функцій [23, с. 40].

Використання системного підходу дозволяє:

- 1) вивчати систему як в цілому, так і окремі її частини;
- 2) виділяти різні ієрархічні та структурні рівні елементів системи;
- 3) вивчати об'єкт з різних сторін і під різними точками зору.

Важливим методом для туристичних досліджень є комплексний підхід, який дозволяє оцінити окремі ресурси як єдиний комплекс, що забезпечує організацію туризму. Враховуючи той факт, що рекреаційна система є динамічною, важливо при її дослідженні звернути увагу на просторово-часовий підхід, важливість якого у вивченні рекреаційного природокористування описано у працях Ю. Ведіна. При дослідженні

туристичної діяльності застосовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Зокрема, одним із важливих методів є картографічний. Картографічний метод полягає у розробленні просторових географічних моделей – карт. Серед багатьох географів є думка, що географічним є те, що піддається картографуванню, що можна показати на карті [23].

Цей метод дозволяє як дослідити просторові закономірності ресурсів, так і зобразити отримані результати. Використовуються також загальнонаукові методи, серед яких метод аналізу аналогових об'єктів, що застосовується у тих випадках, коли досліджувані об'єкти подібні і коли про один з них є достовірне знання. У цьому випадку основні результати вже опрацьованого об'єкта переносяться на всі інші аналогічні об'єкти. У методі наукової абстракції використовується два взаємопов'язані напрямки – індукція та дедукція. Порівняльний метод – один із фундаментальних і основоположних напрямків пізнавального процесу, який базується на таких принципах формальної логіки: принцип подібності, принцип розрізнення [23, с. 41]. Ці методи є важливими при узагальненні результатів досліджень і подання рекомендацій для інших аналогічних територій та ресурсів [23].

Серед інших методів дослідження важливі місця посідають історичний, суть якого полягає як у вивченні історичних процесів, пов'язаних із досліджуваним об'єктом, так і з часовими закономірностями розвитку рекреаційнотуристичного господарства території; статистичний – для збору та використання статистичних матеріалів при туристичних дослідженнях; метод соціологічного опитування, що дозволяє вивчити туристичні тенденції та вподобання суспільства. Щодо методу класифікації та типізації, то він систематизує зібрані дані [23, с. 41].

Використання перелічених наукових методів дає змогу проаналізувати особливості оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів та визначити оптимальну методику. Оцінка рекреаційних ресурсів відбиває співвідношення об'єкта і суб'єкта, та включає такі етапи: – виділення об'єкта оцінки; – виділення суб'єкта оцінки (рекреант, рекреаційне господарство);

– формулювання критеріїв оцінки в залежності від масштабу і мети дослідження, властивостей суб'єкта; – розробка параметрів (оціночних шкал) [23, с. 42].

Що стосується оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, то сьогодні сформовано декілька груп.

Психолого-естетична оцінка полягає у вивченні впливу рекреаційно-туристичного ресурсу на психологічний стан відпочиваючого. Психолого-естетична оцінка території враховує: міру контрастності, пейзажну насиченість, лісистість території, екзотичність, унікальність. Комплексним показником психолого-естетичної цінності об'єкта є атрактивність (привабливість). Для її оцінки широкого розповсюдження набув метод експертних оцінок, що полягає в об'єднанні критеріїв оцінки, за допомогою яких можна визначити ступінь атрактивності. Найбільш поширеною для цієї методики є бальна оцінка рекреаційно-туристичних якостей об'єкту (території) та особливостей їх поєднання. Математичне підґрунтя цього методу дає можливість зменшити суб'єктивізм, хоча його не можливо повністю уникнути, адже у дослідників різні смаки [23].

Отже, загалом виділяють два підходи до експертних оцінок: використання методики, яка оцінює один із компонентів природного комплексу, як головного показника атрактивності; комплексні системи оцінки атрактивності, які передбачають компонентний аналіз естетичних якостей об'єкта за декількома параметрами і особливістю поєднання компонентів. Є інші способи оцінки туристичної привабливості об'єктів, зокрема, В. Перловський [23, с. 43], вважає об'єктивним метод соціологічного опитування туристів. Але, у зв'язку з некомпетентністю респондентів, опитування зводиться до з'ясування смаків відпочиваючих, що не дає потрібних результатів. Тому, коли йде мова про дослідження атрактивності територій чи об'єктів, здебільшого використовується експертний підхід [23].

Наступна група оцінок – це технологічна, яка досліджує взаємодію людини і природного середовища через “технологію” рекреаційно-туристичної діяльності. Така оцінка включає два аспекти: можливості для реалізації того чи іншого виду туристичної діяльності та перспективи інженерно-будівельного освоєння території [23, с.43].

Прикладом методичних рекомендацій для визначення рекреаційної ємності є методичні рекомендації по визначенню максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об’єктів у межах природнозаповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом, створені спеціалістами державної служби заповідної справи. Ємність вимірюється у людино-день/га і означає, що на протязі всього комфортного періоду на ділянці площею 1 га щоденно по 8 год. (прийнятий світловий день) відпочиває одна людина [23].

Основою для вказаної методики є визначення ступеня стійкості природних територіальних комплексів (ПТК) до рекреаційного навантаження та стадія рекреаційної дигресії. Для визначення величини максимального рекреаційного навантаження під час інших видів рекреаційного використання природних комплексів та об’єктів природнозаповідного фонду (ПЗФ) можуть бути застосовані перехідні коефіцієнти: туризм – 0,25; масовий відпочинок – 0,60. У залежності від біологічних властивостей деревних, чагарникових та трав’яних рослин і природних умов, у яких вони зростають, методичними рекомендаціями сформульовано п’ятибальну шкалу ступеня стійкості природних комплексів, об’єктів, їх ділянок до рекреаційних навантажень [23].

При визначенні ступеня стійкості та стадії рекреаційної дигресії за допомогою інтегральної таблиці, запропонованої у методиці, ми можемо встановити ємність ПТК, при цьому її потрібно перемножити на перехідні коефіцієнти. Позитивним є те, що дана методика враховує сучасні стадії рекреаційної дигресії і дозволяє на їх основі розрахувати можливе навантаження на ПТК. Хоча є ряд недоліків, зокрема, не враховується

функціональне зонування у природно-заповідних об'єктах. За цією методикою високе навантаження можливе і у перезволожених територіях, які здебільшого є важкодоступними і тому не можуть використовуватись. У наших попередніх дослідженнях цю методику було вдосконалено шляхом розрахунку технологічної рекреаційної ємності, запропонованої С. Генсіруком та ін [23, с. 44].

Третім типом оцінок є медико-біологічний, що визначає вплив природних факторів на організм людини. За допомогою такої оцінки проводять дослідження кліматичного ресурсу. Окрім вказаних типів, при систематизації рекреаційних ресурсів застосовують кадастрову оцінку, яка здійснюється офіційними установами і містить систематизовані зведені відомості про території, призначені для організації туристичної діяльності, відпочинку і відновлення здоров'я людини. Кадастрова інформація доповнюється й іншими характеристиками, такими як оцінка ступенів складності маршрутів та їх доступності для різних груп туристів, віддаленості від головних промислових, транспортних, культурних центрів [23].

Прикладом кадастрової оцінки є створення паспортів туристичних об'єктів. У процесі паспортизації туристичних об'єктів використовується форма 1-ТР, рекомендована науково-технічною радою Держтуризмкурорту України. Форма туристичного паспорта містить три розділи, які складаються із 14 пунктів. Сьогодні значного поширення серед досліджень рекреаційно-туристичних ресурсів набула бальна оцінка, яка застосовується у тих випадках, коли будь-яке явище чи ресурс не піддається точному виміру, але є потреба хоча б у приблизному його оцінюванні, а також тоді, коли немає потреби в точному вимірі явища. Часто бальний підхід застосовують, коли мають справу з різноманітними об'єктами, проте оцінити їх треба за загальною шкалою. Зрозуміло, що бальний підхід відзначається своєю суб'єктивністю, але сьогодні це один із найбільш поширених методів оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів [23].

Окрім вказаних методик, оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів може здійснюватись за допомогою таких методів: нормативно-індексного, балансового, графічного, картографічного, експертного, порівняльно-географічного, статистичного та математико-статистичного, моделювання тощо. Отже, сьогодні склалось декілька підходів до оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, які визначаються особливостями досліджуваних ресурсів, метою їх вивчення та умовами використання [23].

Природні ресурси. Природні рекреаційно-туристичні ресурси сьогодні є основою для здійснення практично усіх видів туризму, тому низка науковців приділяє увагу методиці їх оцінки. Проте, різноманітність компонентів, які входять до групи природних ресурсів, суттєво ускладнюють такі дослідження [23].

При оцінці придатності для туризму природних рекреаційно-туристичних ресурсів варто відзначити дві групи методичних підходів. Перша стосується комплексних методик оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, у тому числі туристичних. Проте такі методичні підходи є дуже загальними і здебільшого стосуються не стільки якісних характеристик ресурсів, скільки їх кількісних показників. Серед таких методик варто вказати методичні підходи, які запропонували О. Бейдик, В. Мацола, О. Клапчук та ін. [23;с. 46].

Другу групу методик становлять методичні підходи, які застосовуються конкретно до природних ресурсів і враховують найважливіші для туризму якісні характеристики досліджуваних об'єктів. Такі методичні підходи запропонували І. Рожко, Н. Фоменко та інші дослідники [23; 46]. Отже, проаналізуємо основні із цих методик.

Згідно підходу О. Бейдика, методика дослідження природних рекреаційно-туристичних ресурсів полягає в аналізі картографічних і статистичних матеріалів та складається з таких кроків: використання стандартних таблиць та топографічних карт однакового масштабу, застосування картометричних приладів та інформаційних технологій,

побудови матриць природних рекреаційно-туристичних ресурсів, створення низки математико-картографічних моделей основних складових ресурсно-рекреаційного поля, об'єктивного трактування основних спірних моментів, створення узагальнюючої матриці ресурсно-рекреаційного рейтингу суб'єктів адміністративно-територіального поділу України, розробки ресурсно-рекреаційних паспортів об'єктів адміністративно-територіального поділу України [23, с. 47].

Запропонована методика враховує кількість та площу природних ресурсів у адміністративних областях України, тому отримані результати є загальними та дозволяють здійснити ранжування областей за забезпеченістю природними ресурсами. Проте при використанні цієї методики неможливо подати рекомендації щодо туристичного використання конкретного об'єкта [23].

У дослідженнях природних рекреаційно-туристичних ресурсів О. Клапчук використала методику, запропоновану для оцінки історико-культурних туристичних ресурсів, авторства В. Кравціва, Л. Гринів, М. Копача та С. Кузика. Згідно цієї методики, було визначено коефіцієнти пізнавальної цінності ландшафтно-рекреаційних та бальнеологічних ресурсів і об'єктів природно-заповідного фонду у розподілі за адміністративними районами Львівської області [23].

До ландшафтно-рекреаційних ресурсів автором віднесено: ландшафтне різноманіття, лісистість, водозабезпеченість, водоймища, оптимальні для рекреації позитивні температури, холодний період, плювіальний режим та сніговий покрив. Таким чином, ця група об'єднує водні, лісові та кліматичні ресурси. Оцінка кожного об'єкта проводилась у п'ятибальній системі, наприклад, якщо лісистість адміністративного району становить 10 %, то йому присвоювався 1 бал; 10 – 20 % – 2 бали; 20–30 % – 3 бали; 30–50 % – 4 бали; більше 50 % – 5 балів. Варто вказати, що запропонована методика, окрім кількісних параметрів, враховує і якісні характеристики досліджуваних ресурсів [23, с.47].

Схожий принцип оцінювання є у В. Мацоли, який за основу взяв 3-х бальну шкалу: 3б. – найбільш сприятливі умови для розвитку рекреаційної діяльності; 2б. – посередні; 1б. – несприятливі [23, с. 48].

Згідно запропонованої методики, при оцінці природних рекреаційних ресурсів враховуються наступні параметри: естетичні якості території (визначаються пейзажністю, екзотичністю, унікальністю та контрастністю); запаси мінеральних вод; ліси (береться до уваги лісистість території); кліматичні умови (враховується тільки температурний режим); водоймища (враховується можливість їх використання для різних видів туризму, а також кількість); рекреаційне навантаження (відображає рельєф території) [23].

Аналіз показників для оцінки природних ресурсів вказує на вибірковість дослідження всіх показників. Наприклад, при вивченні кліматичних умов враховано тільки температуру, натомість упущено такі явища як кількість опадів, вітровий режим та інші [23].

Вказані методики дають можливість оцінити загальний потенціал досліджуваної території та наявність у ній туристичних ресурсів. Проте, коли йде мова про вивчення ресурсу для конкретного виду туризму, то за основу беруться ті характеристики досліджуваного об'єкта, які будуть оптимальними для конкретного виду туризму [23].

Прикладом таких методик є запропоновані Н. Фоменко таблиці параметрів різних природних ресурсів для рекреаційних потреб [23, с. 50]. Відповідно автором виділено параметри акваторій, які будуть впливати на різноманітні види відпочинку, серед них: площа, довжина, ширина та глибина водоймища. Завдяки цим таблицям, можна виділити ті види рекреаційної діяльності, які доцільно організовувати у досліджуваному об'єкті, враховуючи критерії, що забезпечують різні види відпочинку. Такий підхід є достатньо простим та дозволяє подати конкретні рекомендації щодо використання різних об'єктів для потреб туризму [23].

Вказана методика враховує тільки основні чинники, що впливають на організацію різних видів рекреаційної діяльності, проте є ряд інших умов, які

можуть ускладнювати використання об'єктів у туризмі. Зокрема, попри придатну для купання площу, глибину, ширину та довжину, високогірні озера завдяки низькій температурі води практично не можна використовувати для купання. Таким же чинником, який може впливати на використання об'єктів, є його доступність. Тому можна сказати, що запропонована методика дає нам теоретичне уявлення про можливість використання об'єкта в туризмі [23].

Водночас, щоб подати конкретні рекомендації щодо туристичного освоєння певного природного об'єкта, потрібно врахувати не тільки його особливості, а й інші чинники, які будуть впливати на його практичне використання. Саме у такому випадку доцільним є застосування методики оцінки природних територіальних комплексів для потреб туризму, яку розробив І. Рожко [23, с.51].

Згідно запропонованої методики, основою дослідження є природні територіальні комплекси (ПТК), які, в залежності від точності досліджень, бувають різного рангу. Тому наукові роботи проводяться не на конкретних природних об'єктах, а на певній території з комплексним врахуванням усіх елементів, які її формують, і для конкретних видів туризму. Загалом чинники, які впливають на можливість організації певного виду туризму, І. Рожко поділяє на основні та другорядні [23, с. 52].

Основні виступають лімітуючими, і тому саме їх наявність сприяє розвитку певних видів відпочинку. Наприклад, для купально-пляжного відпочинку – наявність водних об'єктів, їх чистота та глибина, придатність пляжів на березі. Другорядними є чинники, які не будуть лімітуючими у певному виді відпочинку, але можуть підсилити або послабити основні. Для оцінки цих чинників застосовано бальну шкалу, запропоновану Л. Мухіною та В. Савельєвою. Це п'ятиступенева шкала із значенням балів 0–1–2–3–4, де 0 відповідає несприятливим умовам для досліджуваного виду відпочинку, 1 – малосприятливим, 2 – відносно сприятливим, 3 – сприятливим, 4 – найбільш сприятливим [23, с. 53].

Технологічна рекреаційна ємність (ТРЕ) розраховується за наступною формулою:

$$E_T = E_z (K_{фз} \cdot K_{лг} \cdot K_{п} \cdot K_c) \quad (2.10)$$

де, E_T – технологічна рекреаційна ємність, ос/день;

E_z – загальна екологічна ємність, ос/день;

$K_{фз}$ – понижувальний коефіцієнт функціонального зонування (у заповідній зоні він становить 0, а у інших зонах – 1);

$K_{лг}$ – лісогосподарський понижувальний коефіцієнт, який враховує наявність розсадників, мисливських господарств та ін;

$K_{п}$ – понижувальний коефіцієнт прохідності (у нашому випадку обраховується при допомозі пішохідної прохідності і становить: 0,1 для непрохідних ПТК, 0,25 – малопрохідних, 0,5 – умовно прохідних, 0,75 – прохідних, 1 – найбільш прохідних);

K_c – санітарний понижувальний коефіцієнт (становить 0 у випадку розміщення у ПТК звалищ ТПВ, очисних споруд та ін.) [23].

Розрахунок насиченості території історико-культурними, санаторно-курортними закладами та транспортною мережею здійснюється за наступними формулами:

$$O_i = K_i / S, \dots \dots \dots (2.11)$$

де O_i – насиченість території історико-культурними об'єктами, K_i – кількість об'єктів, S – площа області (в км²) [23].

$$O_T = (L_z + L_{ав}) / S, \dots \dots \dots (2.12)$$

де O_T – транспортна доступність, L_z -довжина залізничного полотна, $L_{ав}$ – довжина автошляхів; S – площа території області [23].

$$O_c = K_c / S \cdot 100 \text{ (одиниць/км}^2\text{)}, \dots \dots \dots (2.13)$$

де O_c – забезпеченість санаторно-курортними закладами, K_c – кількість санаторно-курортних закладів, S – площа території області [23].

Таблиця 2.2 - Оцінка рекреаційного потенціалу території (за В. Мацолою) [23].

Вид ресурсу	Показник	Бали		
		3	2	1
Природні	Оцінка естетичних якостей території, O_e	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Низька міра екзотичності і унікальності, відсутні контрасти	Рівнинні, сильно заліснені території
	Оцінка мінеральних вод, O_m	Понад 1000 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²
	Оцінка лісів, O_c	40%–60%	15% –40 %;	Менше 15 %
	Оцінка кліматичних умов, O_k	Понад 110 днів з $t > 0^\circ \text{C}$	100-110 днів з $t > 0^\circ \text{C}$	Менше 100 днів з $t > 0^\circ \text{C}$
	Оцінка водоймищ, O_v	Велика кількість незабруднених водоймищ	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	Обмежені можливості
	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	Гірські місцевості	Горбисті, височинні місцевості	Рівнинні, низовинні місцевості
Історико-культурні	Історико-культурний потенціал, O_i	Більше 18 об'єктів / 100 км ²	8-18 об'єктів / 100 км ²	Менше 8 об'єктів / 100 км ²
Соціально-економічні	Транспортна доступність, O_t	Більше, 42 км/ км ²	0,29-0,42 км/ км ²	Менше 0,29 км/ км ²
	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c	Більше 3 од./100 км ²	1-3 од./100 км ²	Менше 1 од./100 км ²

Після визначення всіх показників здійснюється комплексна оцінка потенціалу території окремо для зимового та літнього відпочинку. Для цього автор вивів наступну формулу:

$$O = O_e + O_m + O_{л} + O_v + O_k + O_i + O_{п} + O_{т} + O_c + O_n \dots\dots(2.14)$$

На основі комплексної оцінки визначається коефіцієнт рекреаційної цінності:

$$K_p = O/O_{\text{мін}} \dots\dots\dots(2.15)$$

де (O – величина інтегральної оцінки (в балах), $O_{\text{мін}}$ – мінімальна кількість балів – 10).

За отриманим числовим значенням коефіцієнта рекреаційної цінності за 3-х бальною шкалою встановлюються відповідні умови для розвитку рекреаційної діяльності: 3б. – найбільш сприятливі умови для розвитку рекреаційної діяльності; 2б. – посередні; 1б. – несприятливі [23, с. 48].

Вказані методики дають можливість оцінити загальний потенціал досліджуваної території та наявність у ній туристичних ресурсів. Проте, коли йде мова про вивчення ресурсу для конкретного виду туризму, то за основу беруться ті характеристики досліджуваного об'єкта, які будуть оптимальними для конкретного виду туризму.

3 ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА ЧОРНОМОРСЬК ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Характеристика показників туристичної діяльності

Вихідна інформація для дослідження (Додаток Б) надана у результаті офіційного звернення до Головного Управління статистики в Одеській області. Вона включає перелік таких показників як: кількість іноземних (в'їзних) відвідувачів; кількість зарубіжних (виїзних) відвідувачів; кількість внутрішніх туристів; кількість екскурсантів; середня тривалість перебування туристів; показники середньодобових витрат відвідувача протягом поїздки; обсяг туристського споживання; кількість суб'єктів в галузі туризму; коефіцієнти завантаження засобів розміщення, а також дані стосовно кількості колективних засобів розміщування по містах області і кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування по містах області за 2013-2016 роки [21].

На основі даних по кількості колективних засобів розміщення і кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщення по містах області за 2013-2016 роки (табл. Б.2, Б.3, Додатку Б), були побудовані гістограми розподілу кількості колективних засобів розміщення, а також кругові діаграми за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщення, які представлені на рисунках 3.1-3.8.

Аналізуючи гістограму, можна зробити висновок, що найбільша кількість колективних засобів розміщення в 2013 році спостерігалась в місті Чорноморськ Одеської області - 8, а найменша в м.Южне - 3 та м.Ізмаїл - 2 відповідно.

У 2014 році також найбільша кількість колективних засобів розміщення відмічалась в м.Чорноморськ-б, а найменша в м.Южне та Ізмаїл-по 2 одиниці відповідно.

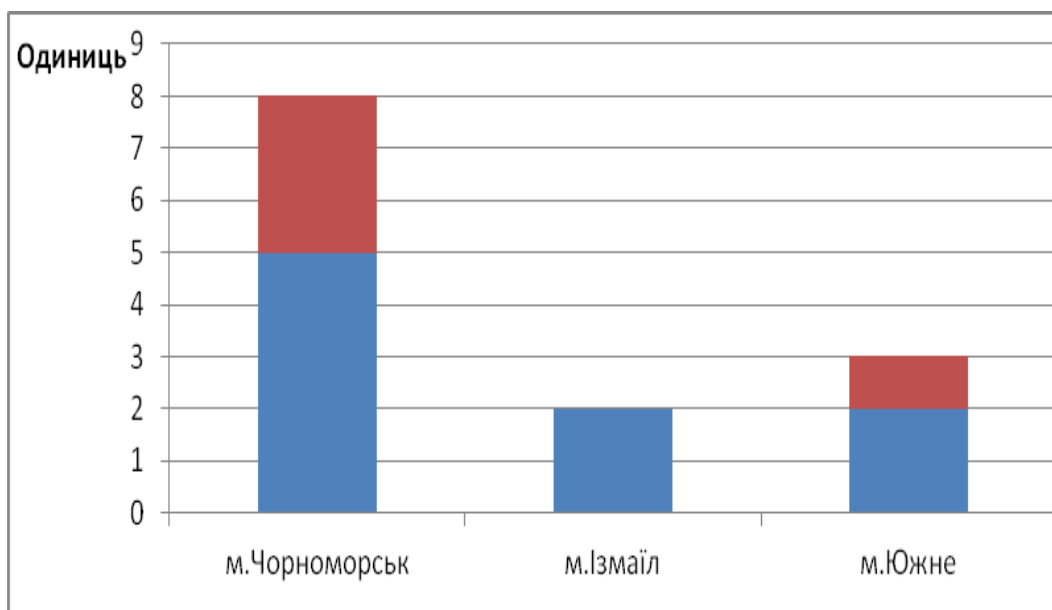

Рисунок 3.1 - Гістограма розподілу колективних засобів розміщення по містам області за 2013 рік.

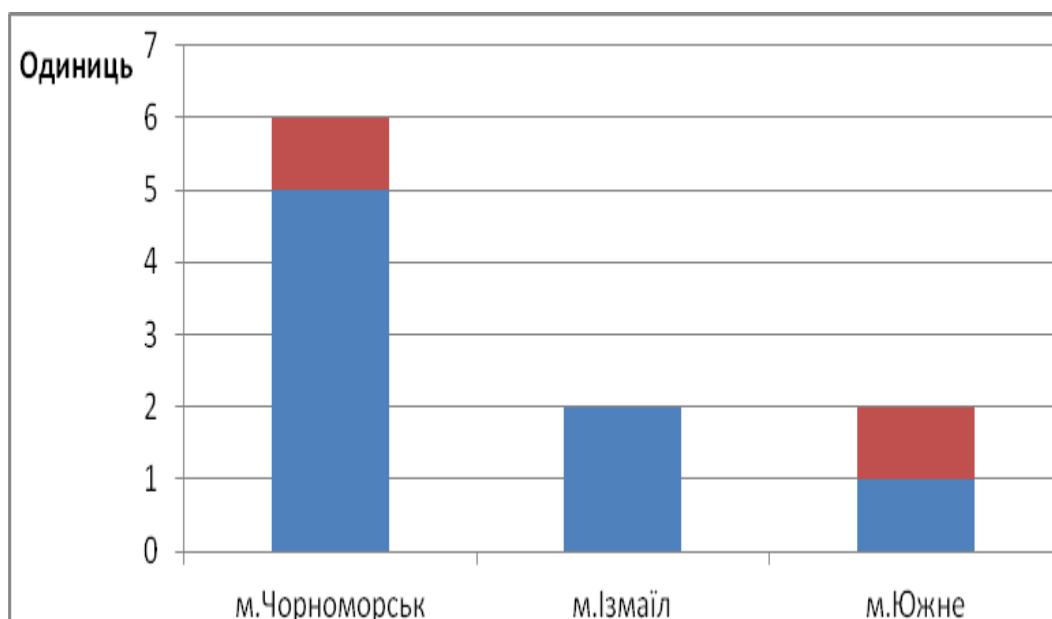

Рисунок 3.2 - Гістограма розподілу колективних засобів розміщення по містам області за 2014 рік.

В 2015 році, слід відмітити, що найбільша кількість колективних засобів розміщення спостерігалась в м.Чорноморськ та м.Ізмаїл - 9 та 5 одиниць, а найменша в м.Южне - 2 одиниці.

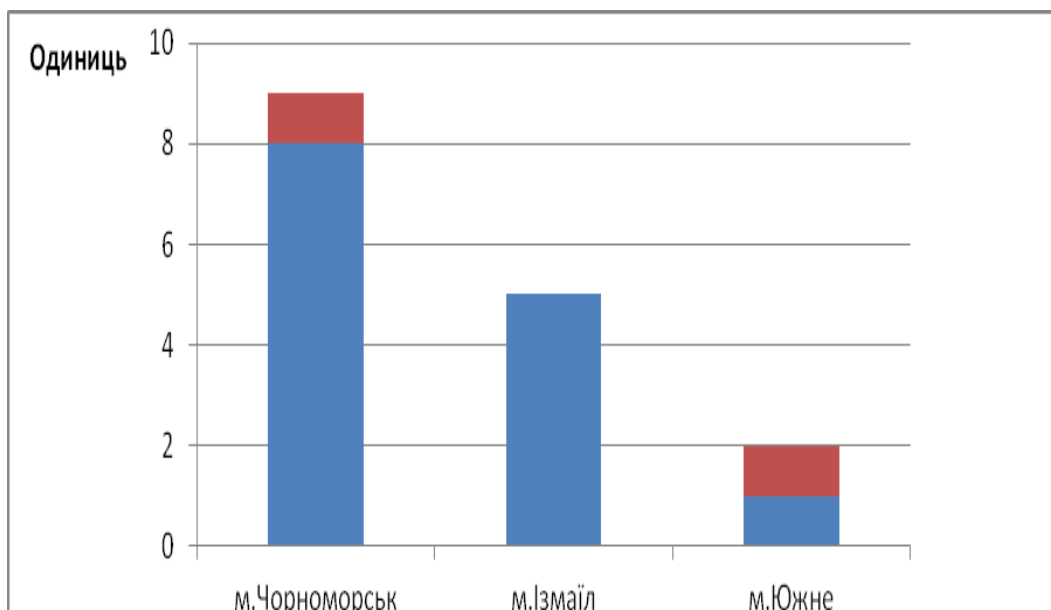

Рисунок 3.3 - Гістограма розподілу колективних засобів розміщення по містам області за 2015 рік.

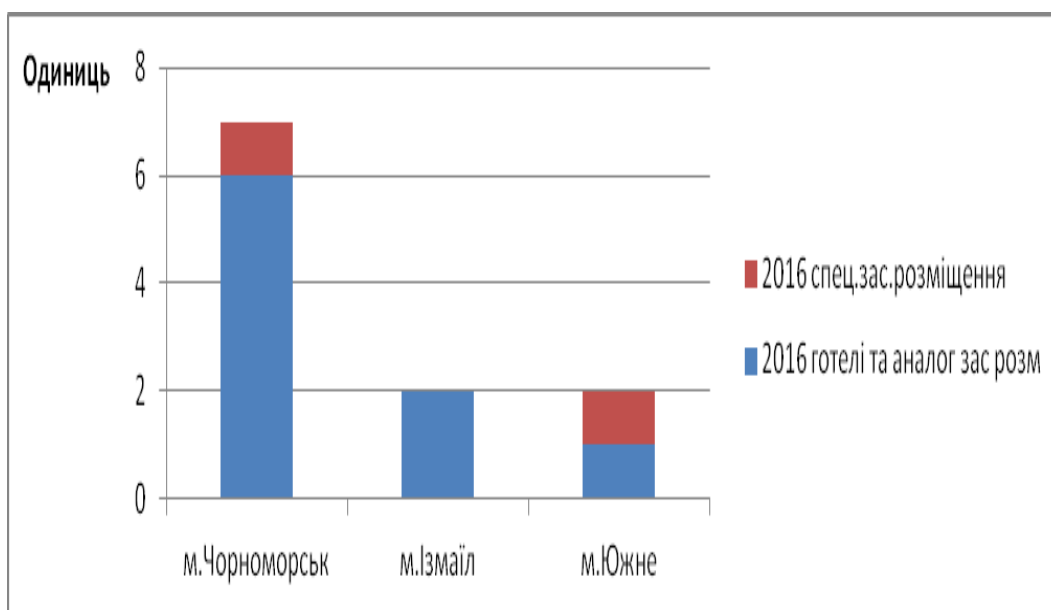

Рисунок 3.4 - Гістограма розподілу колективних засобів розміщення по містам області за 2016 рік.

У 2016 році в м.Чорноморськ кількість колективних засобів розміщення склала 7 одиниць, а в містах Ізмаїл та Южне по 2 одиниці.

На рисунках 3.5 - 3.8 представлені гістограми розподілу кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщення в 2013 – 2016 рр.

Аналізуючи діаграму кількості розміщених осіб у 2013 році, можна зробити висновок, що найбільша кількість розміщених у колективних

засобах розміщення відмічалась в м. Чорноморськ та м.Южне Одеської області-9046 та 9246 осіб, а найменша в м.Ізмаїл-3526 осіб.

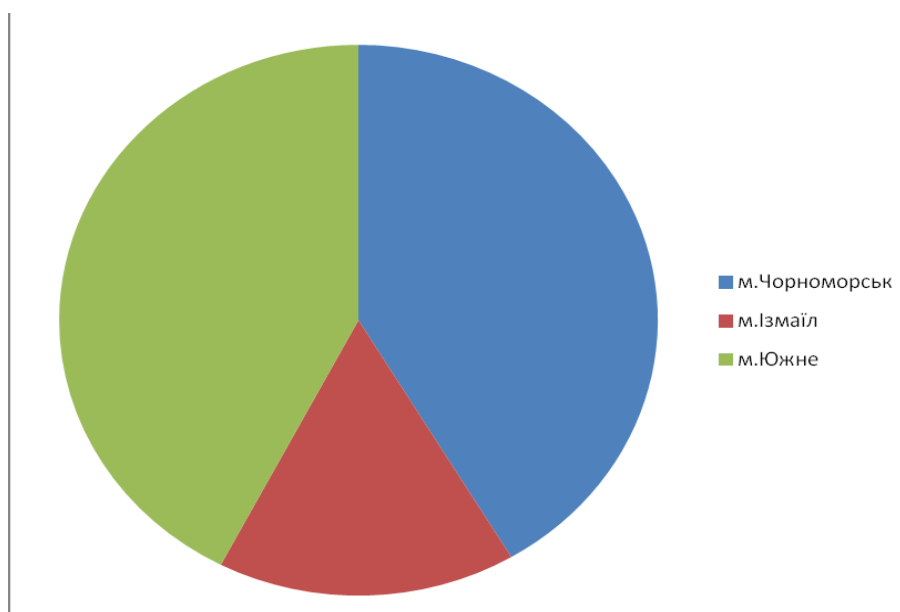

Рисунок 3.5 - Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення 2013 рік.

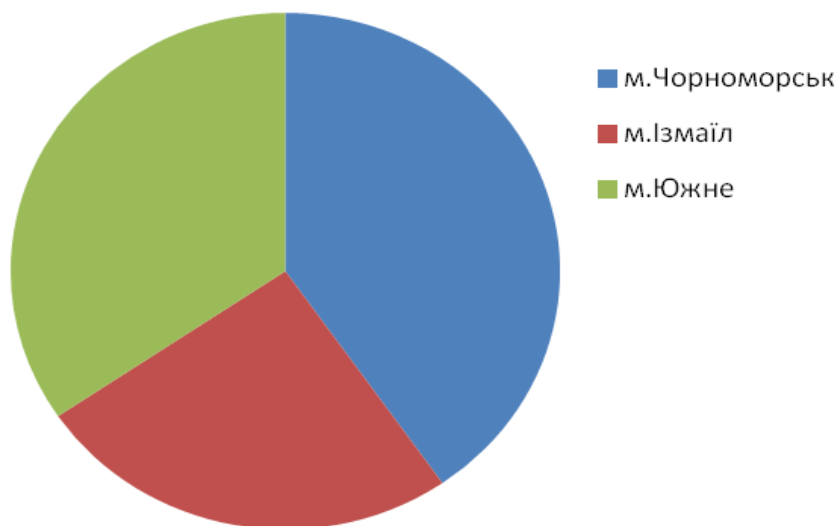

Рисунок 3.6 - Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення 2014 рік.

В 2014 році лідером за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщення є також м.Чорноморськ - 5621особа, а на останньому місці

знаходиться м.Ізмаїл - 3507 осіб. На другому місці за цим показником знаходиться м.Южне - 4809 осіб відповідно.

У 2015 році найбільша кількість розміщених осіб спостерігалась в місті Южне Одеської області - 9246 осіб, а найменша в м.Ізмаїл - 7134 особи, для м.Чорноморськ цей показник склав - 7962 особи.

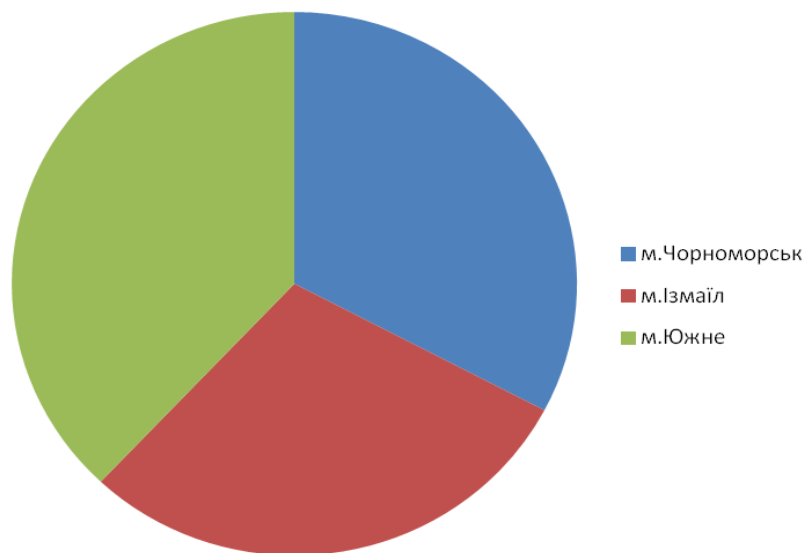

Рисунок 3.7 - Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення 2015 рік.

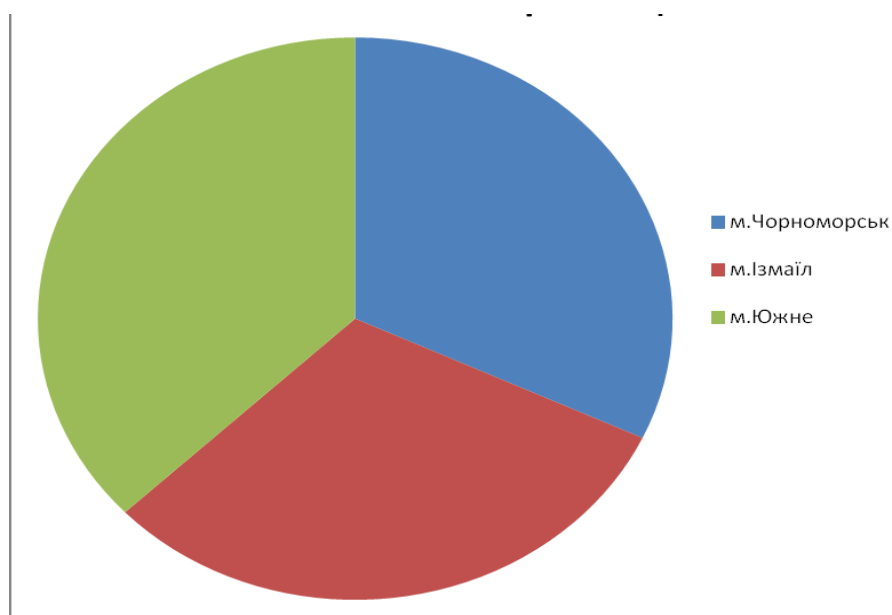

Рисунок 3.8 - Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення 2016 рік.

В 2016 році ситуація не змінилась, за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщення також лідирував м.Южне - 9500 осіб, на другому місці м.Чорноморськ - 8190 осіб та м.Ізмаїл-7925 осіб.

3.2 Результати розрахунків обсягів туристичної діяльності для міста Чорноморськ

На основі формул (2.1-2.7) з використанням вихідної інформації, яка була надана Головним Управлінням статистики в Одеській області та систематизована у табл. Б.1 Додатку Б були отримані наступні результати:

$$K_{i_{тур}} = 0 + 131 + 0 = 131 \text{ особа}$$

Кількість іноземних в'їзних туристів у м.Чорноморськ в 2013 році становила 131 особу. У період з 2014 по 2016 роки даних за кількістю іноземних в'їзних туристів не було, через недостатній облік статистичної інформації.

$$K_{з_{тур}} = 0 + 123 + 0 = 123 \text{ особи}$$

Кількість зарубіжних виїзних туристів у 2013 році в м.Чорноморськ становила 123 особи.

$$K_{з_{тур}} = 0 + 54 + 0 = 54 \text{ особи}$$

У 2014 році показник кількості зарубіжних виїзних туристів зменшився вдвічі і становив 54 особи.

$$K_{i_{тур}} = 0 + 131 + 0 = 131 \text{ особа}$$

У 2015 році цей параметр знову збільшився і склав 131 особу. За 2016 рік даних за кількістю зарубіжних виїзних туристів не було також через недостатній облік статистичної інформації.

$$T_{сер} = 22750 / 1430 = 15,9 \text{ днів}$$

Можна зробити висновок, що середня тривалість перебування туристів у місті Чорноморськ у 2013 році складала приблизно 16 днів.

$$T_{\text{сер}}=35755/5621=6,3 \text{ днів}$$

У 2014 році середня тривалість перебування туристів у місті Чорноморськ складала приблизно 6 днів.

$$T_{\text{сер}}=30000/7962=3,7 \text{ днів}$$

У 2015 році середня тривалість перебування туристів у місті Чорноморськ складала приблизно 4 дні.

$$T_{\text{сер}}=62976/8190=7,6 \text{ днів}$$

У 2016 році цей показник становив приблизно 8 днів.

$$B=16,3\text{тис.грн}+2,9\text{тис.грн}=19,2 \text{ тис.грн}$$

В 2013 році споживчі витрати туриста в місті Чорноморськ склали приблизно 19 тис.грн.

$$B=30,5625\text{тис.грн}+5,4375\text{тис.грн}=36 \text{ тис. грн}$$

В 2014 році споживчі витрати туриста у місті Чорноморськ склали приблизно 36 тис.грн.

$$B=48,4925\text{тис.грн}+8,6275\text{тис.грн}=57,12 \text{ тис.грн}$$

В 2015 році споживчі витрати туриста у місті Чорноморськ склали приблизно 57,12 тис.грн.

$$B=51,345\text{тис.грн}+9,135\text{тис.грн}=60,48 \text{ тис.грн}$$

В 2016 році споживчі витрати туристів у місті Чорноморськ склали приблизно 60,48 тис.грн.

$$B^D=19,2\text{тис.грн} / 365 \text{ днів}=526 \text{ грн}$$

У 2013 році середньодобові витрати 1 туриста протягом поїздки склали 526 грн.

$$B^D=36\text{тис.грн} / 365 \text{ днів}=986 \text{ грн}$$

У 2014 році середньодобові витрати 1 туриста протягом поїздки склали 986 грн.

$$B^D=57,12\text{тис.грн} / 365 \text{ днів}=1565 \text{ грн}$$

У 2015 році середньодобові витрати 1 туриста протягом поїздки склали 1565 грн.

$$B^D=60,48\text{тис.грн} / 365 \text{ днів}=1657 \text{ грн}$$

У 2016 році цей показник склав 1657 грн.

$$C = 1+0+0=1 \text{ суб'єкт}$$

У 2013 році показник кількості суб'єктів в галузі туризму дорівнював 1 суб'єкт.

$$C = 3+0+0=3 \text{ суб'єкта}$$

У 2014 році кількість суб'єктів збільшилась і становила 3 суб'єкта.

$$C = 2+0+0=2 \text{ суб'єкта}$$

$$C = 1+0+0=1 \text{ суб'єкт}$$

У період з 2015 по роки цей показник зменшувався і становив 2 та 1 суб'єкт відповідно.

$$Ч_{\text{тур}} = 1+6+0=7 \text{ осіб}$$

Чисельність працівників в галузі туризму в 2013 році становила 7 осіб.

$$Ч_{\text{тур}} = 4+12+0=16 \text{ осіб}$$

У 2014 році цей показник становив вже 16 осіб.

$$Ч_{\text{тур}} = 1+6+0=7 \text{ осіб}$$

$$Ч_{\text{тур}} = 1+6+0=7 \text{ осіб}$$

У 2015-2016 роки кількість працівників в галузі туризму становила 7 осіб.

Підсумовуючи виконані вище розрахунки, можна зробити висновок, що при наявності більш повної статистичної інформація щодо показників обсягу туристичної діяльності у м.Чорноморськ можна було б отримати більш вірогідні результати.

3.3 Результати інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу міст Одеської області

Для інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу були вибрані такі міста як: Чорноморськ, Ізмаїл та Білгород-Дністровський.

Критерієм вибору міст була їх однотипність, а також приблизно однакова чисельність населення, загальна площа екомережі та те, що це портові міста.

Користуючись формулою (2.8) розрахуємо інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів для м.Чорноморськ, м.Ізмаїл та м.Білгород-Дністровський. У табл. 3.1 представлено значення розрахованих інтегральних показників стану регіональних рекреаційних комплексів для міст Чорноморськ, Ізмаїл та Білгород-Дністровський за 2013-2016 роки.

Аналізуючи табл.3.1, можна дійти до висновку, що ціни на рекреаційні послуги та на продукти харчування в м.Чорноморськ нижчі - 7б, ніж у містах Ізмаїл та Білгород-Дністровський - 5 та 6 балів, відповідно за 10-ти бальною шкалою, ціни на розваги приблизно однакові - по 6 балів, розвиненість інфраструктури рекреації найкраща в м. Білгород-Дністровському та Ізмаїл - 8 та 7 балів, найгірша в м.Чорноморськ - 4 бали.

Середній рівень комфорту засобів розташування приблизно на однаковому рівні - 8;9 та 8 балів, ступінь універсалізації санаторно-курортних закладів на найгіршому рівні у м.Чорноморськ - 3 бали, найкращий в містах Ізмаїл та Білгород-Дністровський 6 та 7 балів.

Швидкість акліматизації для відпочивальників дуже висока для всіх 3-х міст,лідирує за цим показником м.Чорноморськ - 10 балів у м.Ізмаїл та Білгород-Дністровський цей показник теж дуже високий по 9 балів. Найбільше різноманіття рекреаційних ресурсів у Білгород-Дністровському та Ізмаїлі 8 та 7 балів відповідно, найменше різноманіття рекреаційних ресурсів у Чорноморську - оцінюється в 4 бали.

За параметром організації гастролей"зірок" естради, явних лідерів серед цих міст не знайшлося у Чорноморську - це 5 балів, Ізмаїлі - 6 та 7 балів у Білгород-Дністровському відповідно, за наявністю історико-архітектурних та культурних пам'яток переважає Білгород-Дністровський - 7 балів, найгірший показник у м.Чорноморськ - 2 бали в м.Ізмаїл - 5 балів.

Таблиця 3.1 - Позиціонування рекреаційно-туристичного комплексу м.Чорноморськ, м.Ізмаїл та м.Білгород-Дністровський на ринку рекреаційних послуг Одеської області

№	Чинник комерційного успіху	Значущість кожного чинника, a_j	Параметричний індекс чинника($1 \leq X_j \leq 10$)		
			м.Чорноморськ	м.Ізмаїл	м.Білгород-Дністровський
1	Ціни на рекреаційні послуги	0,2	7	6	5
2	Ціни на продукти харчування	0,2	7	6	6
3	Ціни на розваги	0,1	6	6	6
4	Розвиненість інфраструктури рекреації	0,15	4	7	8
5	Середній рівень комфорту засобів розташування	0,05	8	9	8
6	Ступінь універсалізації санаторно-курортних закладів	0,06	3	6	7
7	Швидкість акліматизації	0,06	10	9	9
8	Різноманіття рекреаційних ресурсів	0,06	4	7	8
9	Організація гастролей "зірок" естради	0,06	5	6	7
10	Наявність історико-архітектурних та культурних пам'яток	0,06	2	5	7
A	Інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів	1	5,84	6,48	6,68

Щодо Інтегрального показника стану регіональних рекреаційних комплексів найвищим він є в містах Ізмаїл та Білгород-Дністровський 6,48 та 6,68 відповідно за 10-ти бальною шкалою, найнижчим цей показник є у м. Чорноморськ - 5,84.

Користуючись формулою (2.9), розрахуємо інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу для м. Чорноморськ, м. Ізмаїл та м. Білгород-Дністровський. При цьому, для розрахунку параметричних індексів, використовуємо відношення відповідних показників міст саме до середніх значень по області.

На користь такого підходу, зокрема, свідчить думка одного з фундаторів конкурентного аналізу М.Е. Портера, що рівень порівняльної конкурентоспроможності економічної системи слід розраховувати по відношенню до середніх показників серед усіх конкурентів. М. Портер, спершу, запропонував таку методику для використання на мікроекономічному рівні:

Діяльність будь-якої компанії може бути охарактеризована двома показниками: перший відноситься до середньої продуктивності всіх конкурентів галузі і другий – до того, чи є конкретна компанія виробником вище чи нижче середнього рівня в галузі [22, с. 23]. Потім цей підхід був розповсюдженим на регіональний та національний рівні [22, с. 167-168].

У табл. 3.2 представлено аналіз розрахованих значень параметричних індексів та інтегрального коефіцієнту туристично-рекреаційного потенціалу міст Чорноморськ, Ізмаїл та Білгород-Дністровський в 2013-2016 роках.

Аналіз розрахованих значень параметричних індексів та інтегрального коефіцієнту ТРП для міст Чорноморськ, Ізмаїл та Білгород-Дністровський в 2013-2016 роках показав, що за таким параметром як обсяг доходів від туристичної діяльності для м. Чорноморськ цей показник однаковий у 2013 та 2015 роках і становив - 10,3 тис.грн, в 2014 році цей показник був вищим ніж у 2013 та 2016 роках і становив - 48,5 тис.грн. У 2016 році показник обсягу доходів збільшився і склав - 940,9 тис.грн.

Таблиця 3.2 – Результати розрахунку параметричних індексів та інтегрального коефіцієнту туристично-рекреаційного потенціалу

Туристичні регіони	Рік	Обсяг доходів від туристичної діяльності, тис.грн.	Параметричний індекс обсягу доходів від туристичної діяльності, I_d
м.Чорноморськ	2013	10,3	0,053
	2014	48,5	0,224
	2015	10,3	0,053
	2016	940,9	4,383
м.Ізмаїл	2013	1785,7	0,0083
	2014	2014,4	0,0094
	2015	1785,7	0,0083
	2016	433,9	2,022
м.Білгород-Дністровський	2013	0	0
	2014	0	0
	2015	0	0
	2016	192,6	0,897

Продовження табл. 3.2

Туристичні регіони	Рік	Кількість обслугованих туристів і екскурсантів, чол	Параметричний індекс кількості обслугованих туристів та екскурсантів, $I_{КТВ}$	Кількість місць у санаторно-курортних закладах, од	Параметричний індекс місткості санаторно-курортних закладів, $I_{МС}$
м.Чорноморськ	2013	131	0,0009	200	0,0098
	2014	54	0,0004	494	0,024
	2015	131	0,0009	200	0,0098
	2016	538	0,0039	200	0,0098
м.Ізмаїл	2013	264	0,0019	0	0
	2014	183	0,0013	0	0
	2015	264	0,0019	0	0
	2016	365	0,0027	0	0
м.Білгород-Дністровський	2013	0	0	12967	0,67
	2014	0	0	14043	0,76
	2015	0	0	19974	1,033
	2016	149	0,0011	11341	0,584

Продовження табл. 3.2

Туристичні регіони	Рік	Кількість місць у засобах розміщення, од	Параметричний індекс місткості засобів розміщення, $I_{мзр}$	Площа природних рекреаційно-туристичних ресурсів, км ²	Параметричний індекс площі природних ресурсів, $I_{ппр}$
м.Чорноморськ	2013	418	0,061	2,035	0,183
	2014	424	0,062	2,035	0,183
	2015	512	0,074	2,035	0,183
	2016	394	0,057	2,035	0,183
м.Ізмаїл	2013	350	0,051	7,369	0,664
	2014	350	0,051	7,369	0,664
	2015	179	0,026	7,369	0,664
	2016	0	0	7,369	0,664
м.Білгород-Дністровський	2013	963	0,141	14,062	1,271
	2014	223	0,032	14,062	1,271
	2015	1186	0,173	14,062	1,271
	2016	575	0,084	14,062	1,271

Продовження табл. 3.2

Туристичні регіони	Рік	Кількість культурно-історичних пам'яток, шт	Параметричний індекс кількості культурно-історичних пам'яток, $I_{п}$	Інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу, K_i
м.Чорноморськ	2013	5	0,00237	0,0577129
	2014	5	0,00237	0,1069209
	2015	5	0,00237	0,0591429
	2016	5	0,00237	1,2700329
м.Ізмаїл	2013	9	0,0043	0,135053
	2014	9	0,0043	0,135289
	2015	9	0,0043	0,132303
	2016	9	0,0043	0,693375
м.Білгород-Дністровський	2013	13	0,0062	0,318354
	2014	13	0,0062	0,314464
	2015	13	0,0062	0,354544
	2016	13	0,0062	0,555636

Для м.Ізмаїл цей показник був у 2013 та 2015 роках - 1785,7 тис.грн, найнижчим у 2016р. - 433,9 тис.грн.а в 2014році, найвищий - 2014,4 тис.грн.

У місті Білгород-Дністровський ситуація інша, у період з 2013-2015 рр. доходів від туристичної діяльності не було, а в 2016 році цей показник становив - 192,6 тис.грн.

За показником кількості обслугованих туристів і екскурсантів у м.Чорноморськ найбільша кількість обслугованих туристів спостерігалась у 2016 році і склала - 538 осіб, найменша у 2014 році - 54 особи, однаковими ці показники були у 2013 та 2015 роках (131 особа).

У м.Ізмаїл найбільша кількість обслугованих туристів спостерігалась також у 2016 році - 365 осіб, найменша в 2014 році - 183 особи у 2013 та 2015 роках ця цифра була однаковою і складала - 264 особи.

У м.Білгород-Дністровський туристи обслуговувались тільки у 2016 році - 149 осіб.

За показником кількості місць у санаторно-курортних закладах у місті Чорноморськ було - 200 місць в 2013, 2015 та 2016 роках, а найбільша їх кількість у 2014 році – 494 місць, у м.Ізмаїл не було місць у санаторно-курортних закладах взагалі, у м.Білгород-Дністровський найбільша кількість місць спостерігалась у 2015 році і склала - 19974 місць, найменша у 2016 році - 11341 місць у 2013 - 2014 роках цей показник склав - 12967 та 14043 місць відповідно.

За кількістю місць у засобах розміщення для м.Чорноморськ цей показник найбільший у 2015 році і склав - 512 місць, найменша кількість місць спостерігалась у 2016 році - 394 місця, приблизно однакові показники були у 2013-2014 роках - 418 та 424 місця відповідно. У м.Ізмаїл найбільша кількість місць спостерігалась у 2013 та 2014 роках - 350 місць, найменша у 2015 році 179 місць, у 2016 році місць у засобах розміщення не було. У м.Білгород-Дністровський найбільша кількість місць спостерігалась у 2015 році - 1186, найменша у 2014 році - 223 місця, у 2013 та 2016 роках було 963 та 575 місць відповідно.

Площа природно-рекреаційних ресурсів найбільша у Білгород-Дністровському і складає - 14,062 км², найменша у місті Чорноморськ - 2,035 км², у Ізмаїлі - 7,369 км².

За кількістю культурно-історичних пам'яток лідирує м. Білгород-Дністровський – 13 шт, на 2-ому місті м.Ізмаїл – 9 шт, у м.Чорноморськ - 5 культурно-історичних пам'яток.

Аналізуючи інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу, можна дійти до висновку, що середній показник цього коефіцієнту у м.Чорноморськ складає - 0,541. Це значення відповідає території з найнижчим ТРП (0,22-0,77) за методикою інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу. У м.Ізмаїл цей коефіцієнт дорівнює - 0,575, що також відповідає території з найнижчим ТРП. У м.Білгород-Дністровський цей параметр дорівнює - 0,385, що також відноситься до області з найнижчим ТРП.

Згідно методики, існує ще три градації до яких можна віднести області (міста): 0,77-0,78 - області з низьким ТРП; 0,78-2,80 - області з високим ТРП та 2,80-5,86 - регіони-лідери за ТРП.

3.4 Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів міста Чорноморськ

Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів проводилась для м.Чорноморськ (Одеська область) у період 2013-2016 рр. за такими показниками як: оцінка естетичних якостей території, Ое; оцінка мінеральних вод, Ом; оцінка лісів, Ос; оцінка кліматичних умов, Ок; оцінка водоймищ, Ов; оцінка рекреаційного навантаження, Он (природні ресурси), історико-культурний потенціал, Оі (історико-культурні ресурси) та за забезпеченістю санаторно-курортними закладами, Ос (соціально-економічні ресурси).

Користуючись формулою (2.10) розраховуємо технологічну рекреаційну ємність:

$$E_T = 576 * (1 * 1 * 0,75 * 1) = 432 \text{ ос/день}$$

Користуючись формулою (2.11) розраховуємо насиченість території історико-культурними об'єктами:

$$O_i = 5/26 = 0,192 \text{ шт/км}^2$$

Користуючись формулою (2.12) розраховуємо насиченість території міста транспортною мережею:

$$O_T = 20/26 = 0,769 \text{ км/ км}^2$$

Користуючись формулою (2.13) розраховуємо забезпеченість території санаторно-курортними закладами:

$$O_c = 8/26 * 100 = 0,31 \text{ од/ км}^2$$

Вимоги до кожного з оцінюваних показників вказано у таблиці 3.3.

Аналізуючи рекреаційний потенціал м.Чорноморськ за природними видами ресурсів можна зробити висновок,що за показником естетичних якостей території переважають пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність - оцінка 3бали; якщо оцінювати територію за показником насиченості мінеральними водами, то треба сказати,що у місті родовищ мінеральних вод немає, але за методикою В. Мацоли оцінка за запасами мінеральними водами поділяється на 3 категорії - понад 1000 м³/доба/км², цьому значенню відповідає кількість балів - 3; 100–1000 м³/доба/км² - 2 бали та >100 м³/доба/км² - 1 бал відповідно.

Таблиця 3.3 – Оцінка рекреаційного потенціалу території (за В. Мацолою)

Вид ресурсу	Показник	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Природні	Оцінка естетичних якостей території, Ое	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність, (3б)	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність, (3б)	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність, (3б)	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність(3б)
	Оцінка мінеральних вод, Ом	>100 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²
		0 м ³ /доба/км ²	(1б)	(1б)	(1б)
	Оцінка лісів, Ос	Менше 15 % (8%)	Менше 15 % (1б)	Менше 15 % (1б)	Менше 15 % (1б)
	Оцінка кліматичних умов, Ок	Понад 110 днів з t>0 ° C (208 днів)	Понад 110 днів з t>0 ° C (3б)	Понад 110 днів з t>0 ° C (3б)	Понад 110 днів з t>0 ° C (3б)
	Оцінка водоймищ, Ов	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное (2б)	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное (2б)	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное (2б)	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное (2б)
Оцінка рекреаційного навантаження, Он	Рівнинні, низовинні місцевості (1б)	Рівнинні, низовинні місцевості (1б)	Рівнинні, низовинні місцевості (1б)	Рівнинні, низовинні місцевості (1б)	

Продовження табл. 3.3

Вид ресурсу	Показник	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Історико-культурні	Історикокультурний потенціал, Оі	Менше 8 об'єктів / 100 км ² (1б)	Менше 8 об'єктів/100 км ² (1б)	Менше 8 об'єктів / 100 км ² (1б)	Менше 8 об'єктів / 100 км ² (1б)
Соціально-економічні	Транспортна доступність, От	Більше 0,42 км/ км ² 0,77 км/ км ²	Більше 0,42 км/ км ² (3б)	Більше 0,42 км/ км ² (3б)	Більше 0,42 км/ км ² (3б)
	Забезпеченість санаторнокурортними закладами, Ос	Менше 1 на 100 км ² 0,31	Менше 1 на 100 км ² (1б)	Менше 1 на 100 км ² (1б)	Менше 1 на 100 км ² (1б)

За показником лісистості території можна зробити висновок про те, що лісів на території міста немає, але відповідно до оціночної шкали В. Мацоли лісистість (наявність зелених насаджень) рекомендовано оцінювати за такими градаціями як: 40%-60% - 3бали; 15% –40 % - 2 бали та менше 15% - 1 бал.

За кліматичними умовами місто відноситься до градації понад 110 днів з $t > 0^{\circ} \text{C}$, що відповідає 3 балам (208 днів з $t > 0^{\circ} \text{C}$), також існує ще дві градації 100-110 днів з $t > 0^{\circ} \text{C}$ та менше 100 днів з $t > 0^{\circ} \text{C}$ - це 2 та 1 бал відповідно.

За показником оцінки водоймищ, вони придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное - 2бали, інші градації за методикою це велика кількість незабруднених водоймищ, придатних для універсального використання і обмежені можливості для купання - 3 та 1 бал відповідно.

За оцінкою рекреаційного навантаження переважають рівнинні, низовинні місцевості – 1 бал до інших градацій відносяться гірські місцевості і горбисті, височинні місцевості це 3 та 2 бали.

До історико-культурних видів ресурсів пропонують віднести такий показник як історико-культурний потенціал, тобто кількість історико-культурних об'єктів на 100 км² площі міста. За цим параметром місто відноситься до 3-ої градації менше 8 об'єктів / 100 км² - 1 бал; першим двом градаціям відповідають значення більше 18 об'єктів / 100 км² і 8-18 об'єктів / 100 км² - 3 та 2 бали відповідно.

До соціально-економічних видів ресурсів відносяться такі показники як: транспортна доступність та забезпеченість санаторно-курортними закладами. За цими показниками місто Чорноморськ відноситься до 1-ої та 3-ої градації тобто отримало - 3бали, це більше 0,42 км/ км² та менше 1 на 100 км² відповідно. Інші градації оцінки показників транспортної доступності: 0,29-0,42 км/ км² - 2бали і менше 0,29 км/ км²- 1 бал та по забезпеченості санаторно-курортними закладами: 1-3 на 100 км² - 2бали і більше 3 на 100 км² - 3бали.

Користуючись формулою (2.14) виконуємо комплексну оцінку потенціалу території м.Чорноморськ:

$$O=3+1+1+3+2+1+1+3+1=16 \text{ балів}$$

Користуючись формулою (2.15) розраховуємо коефіцієнт рекреаційної цінності території:

$$K_p = 16/10 = 1,6$$

За методикою В. Мацолі на основі 3-х бальної шкали: 3 балам відповідають – найбільш сприятливі умови для розвитку рекреаційної діяльності; 2 балам – посередні; 1 балу – несприятливі умови; виконавши розрахунок коефіцієнта рекреаційної цінності, слід за зробити висновок, що умови для розвитку рекреаційної діяльності в м.Чорноморськ - посередні ($K_p = 1,6$).

ВИСНОВКИ

Чорноморськ - молодий і перспективний місто-курорт по праву вважається перлиною одеського узбережжя. У літній сезон середня температура повітря складає 22° -32°С. Пляжі Іллічівська єдині в країні підтверджують право піднімати Блакитний прапор - знак міжнародного сертифікату якості, що гарантує чистоту безпека і зручність пляжів для відпочинку. Тому, з травня по вересень 70-тисячне місто збільшує чисельність населення мінімум втричі. Основні туристські ресурси міста: пляжі, культурні пам'ятки, музеї, нічні клуби, вейк-парки.

Основними методиками, які застосовані у дослідженні є: - Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності, яка включає в себе розрахунки таких показників як: кількість відвідувачів певної категорії, визначення середньої тривалості перебування туристів певної категорії, розрахунок надходжень від туризму через застосування нормативних показників відповідного рівня витрат (туристського споживання), та розрахунок інших показників; - Методика інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України; - Методика оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів.

На основі методики розрахунку обсягів туристичної діяльності отримані результати розрахунку показників: $K_{i_{тур}}$; $K_{з^{тур}}$; T ; B ; $V^D C$; $Ч^{тур}$. Найбільш вагомими показниками є: споживчі та середньодобові витрати туриста.

За методикою інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, було виконане позиціонування рекреаційно-туристичного комплексу м.Чорноморськ, м.Ізмаїл та м.Білгород-Дністровський на ринку рекреаційних послуг України; розраховані інтегральний показник стану регіональних рекреаційних комплексів, інтегральний коефіцієнт туристично-рекреаційного потенціалу (він дорівнює - 0,54 для м.Чорноморськ, 0,58 – для

м.Ізмаїл та 0,39 - для м.Білгород-Дністровський), який кваліфікує міста як території з найнижчим туристично-рекреаційним потенціалом.

За результатами оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів та комплексної оцінки потенціалу території м.Чорноморськ встановлені посередні умови для розвитку рекреаційної діяльності.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: Автореф. дис. доктора економ. наук : 19.12.03./ національна академія наук україни інститут економіко-правових досліджень. Донецьк,2003. 4 с.
2. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. № 583 // Офіційний вісн. України. 2002. № 18. С. 143-154.
3. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч.посібн.-К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
4. Природа Одеської області. Ресурси їх раціональне використання та охорона .- К.: Вища школа, 1979. - 144 с.
5. Кадастр мінеральних вод України / Гол. Ред. М.В. Лобода.-К.: Знання, 1996 .- 88с.
6. Стан туристично-оздоровчої галузі Одеської області. - Одеса, 2001. - 100 с.
7. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. - К., 1978 - 866 с.
8. Ключник А. Білгород-Дністровський. - Одеса: Маяк, 1977. - 97 с
9. Нанієв П.І. Білгород-Дністровська фортеця. Путівник. - Одеса: Маяк, 1986. - 40 с.
10. Клименко А. Ізмаїл. Путівник. - Одеса: Маяк, 1984. - 87 с.
11. Одеська область: Територіальна організація і структура господарства / За ред. Топчієва О.Г. - Одеса: Маяк, 1991. - 312 с.
12. Бабич О. Путівник по Одесі // folio: електрон. Версія кн. 2015. Дата оновлення: 06.06.2017.
URL: <https://andronum.com/product/babich-oleksandr-putivnik-po-odesi/>
(дата звернення: 5.11.17).

13. Шишканова Т. Новини міста: Іллічівськ маленьке місто з великими амбіціями. 2016. № 3. С. 8-10.

URL:<http://afisha.bigmir.net/other/articles/214606-Il-ichevsk--malen-kij-gorod-s-bol-shimi-ambicijami> (дата звернення: 6.08.18).

14. Відпочинок в Чорноморську // Приморський парк в Чорноморську: електрон. версія журн. 2013. № 7.

URL:<http://vchernomorsk.com/otdyh-chernomorsk-ilichevsk/16-primorskiy-park-v-chernomorske-ilichevske.html> (дата звернення: 6.08.18).

15.Музейний портал // Музей витончених мистецтв міста Іллічівська імені О. М. Білого.

URL: <https://museum-portal.com/ua/museum/illichivsk-museum-of-fine-arts-of-o-m-biliy> (дата звернення: 7.08.18).

16.Готель Ніка // Ніка-Чорноморськ.

URL: <https://hotel-nika-chornomorsk.nochi.com.ua/>(дата звернення: 7.08.18).

17.Готелі Чорноморськ // Готель Снігова Королева.

URL: <https://travello.com.ua/hotels/sneznaa-koroleva> (дата звернення: 8.08.18).

18.Спортивні клуби Чорноморська // Elite Tennis Club.

URL: <https://www.etclub.net/> (дата звернення: 9.08.18).

19.Чорноморськ (Іллічівськ) // Курорти Одеської області.

URL: <https://ilyichevsk.kurorts.com/ua/>(дата звернення:10.11.17).

20.Закони України: Закон від від 15.09.95 № 31/95-ВВР // База даних «Законодавство України» / ВР України.

URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення:3.05.18).

21.Головне управління статистики в Одеській області.

URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення:4.05.18).

22. В. Г. Герасименко Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: моногр. / Одеса. нац. екон. ун-т. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.

23. Безручко Л.С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського р-ну Львівської обл.) Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Р.Я. Береста / – Львів, 2013. – 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1. Діканов Ю.А. Рекреаційно-туристичний потенціал міста Чорноморськ // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції». – Житомир: ЖДТУ, 2018. – С.49-50.
2. Діканов Ю.А. Туристично-рекреаційний потенціал міста Чорноморськ / Ю.А. Діканов, А.В. Колісник // Матеріали XVII наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ. – Одеса: ТЕС, 2018. – С.112 .

Додаток Б

Таблиця Б.1 - Вихідні дані для розрахунку обсягів туристичної діяльності

Рік	2013 р	2014 р
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Кількість ночівель	2275	35755
Кількість туристів	1430	5621
Основні витрати еВосн	16,3тис.грн	30,5625тис.грн
Додаткові витрати еВдод	2,9тис.грн	5,4375тис.грн
t - тривалість поїздки (днів)	365	365

Продовження табл. Б.1

Рік	2015 р	2016 р
<i>1</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Кількість ночівель	30000	62976
Кількість туристів	7962	8190
Основні витрати еВосн	48,4925тис.грн	51,345тис.грн
Додаткові витрати еВдод	8,6275тис.грн	9,135тис.грн

Таблиця Б.2 - Вихідні дані для розрахунку обсягів туристичної діяльності

Показник	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Кількість суб'єктів галузі туризму, С одиниць	1	3	2	1
Чисельність працівників в галузі туризму, Ч ^{тур} осіб	7	16	7	7

Таблиця Б.3 - Вихідні дані для побудови гістограм розподілу колективних засобів розміщення по містах області

Рік	2013	2013
Міста	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення, шт.	Кількість спеціалізованих засобів розміщення, шт.
Чорноморськ	5	3
Ізмаїл	2	0
Южне	2	1

Продовження табл. Б.3

Рік	2014 р.	2014 р.
Міста	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення, шт.	Кількість спеціалізованих засобів розміщення, шт.
Чорноморськ	5	1
Ізмаїл	2	0
Южне	1	1

Продовження табл. Б.3

Рік	2015	2015
Міста	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення, шт.	Кількість спеціалізованих засобів розміщення, шт.
Чорноморськ	8	1
Ізмаїл	5	0
Южне	1	1

Продовження табл. Б.3

Рік	2016	2016
Міста	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення,шт.	Кількість спеціалізованих засобів розміщення,шт.
Чорноморськ	6	1
Ізмаїл	2	0
Южне	1	1

Таблиця Б.4 - Вихідні дані для побудови діаграм за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщення

Міста	Кількість розміщених осіб у колективних засобах розміщення			
	2013	2014	2015	2016
Чорноморськ	9046	5621	7962	8190
Ізмаїл	3526	3507	7134	7925
Южне	9246	4809	9246	9500

Таблиця Б.5 - Вихідні дані для оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів міста Чорноморськ

Показник	2013рік	2014рік	2015рік	2016рік
Кількість об'єктів, Кішт	5	5	5	5
Площа міста, S км ²	26	26	26	26
Довжина автошляхів міста, L км	20	20	20	20
Кількість санаторно-курортних закладів, К _с одиниць	8	8	8	8